

ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

ХІІ^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

XLVI заседание, сжбота, 14 декемврий 1902 г.

(Отворено въ 9 ч. и 45 м. сутринта подъ прѣдседателството на подпрѣдседателя г. А. Франгя.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: (Звъни.)
Засѣданието се открива.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете поименния списъкъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Д. Филовъ: (Прочита списъка.
Отсѣтствувать г. г. народнитѣ прѣдставители:
М. Абаджиевъ, Т. Балабановъ, И. Воденчаровъ,
А. Геновъ, М. Доспадски, Д. Драгиевъ, М. Игнатовъ,
П. Калинковъ, К. Калчовъ, А. Каназирски, Д. Карамановъ, Ан. Коновъ, В. Кръстевъ, Т. Орловъ,
Г. Пасаровъ, Вен. Поповъ, В. Статковъ, М. Стояновъ, Х. Тоневъ, Д. Тончевъ, Д. Христовъ, М. Хюсеиновъ и П. Чаушовъ.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Отъ 188 народни прѣдставители отсѣтствувать 23. Има законното число народни прѣдставители и засѣданието продължава.

Прѣдседателството ще съобщи на г. г. народнитѣ прѣдставители: първо, едно съобщение отъ Финансовото Министерство, съ което се иска отъ Народното Събрание да се одобри внасянето на разни материали, които да бждатъ освобождавани отъ мито и др. налози — материали, нужни за довършването на паметника „Царь Освободителъ“; второ, разрѣшенъ е отпускъ на народния прѣдставителъ г. Димитъръ Драгиевъ 10 дена.

Пристъпва се къмъ дневния редъ. Г-нъ докладчикътъ по бюджетопроекта на Министерството на Търговията и Земледѣлието има думата.

М. Такевъ: Едно малко питане къмъ г. министра.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Такевъ, понеже се пристъпи къмъ дневния редъ, можете Вашето питане да го оставите за подиръ, като свършимъ, защото ще бжде по-правилно, споредъ правилника.

Докладчикъ П. Шоповъ: (Чете.)

„Министерство на Търговията и Земледѣлието.

Глава I.

§ 1. За съдържание личния съставъ на централното управление.

1 министъръ	15.000 л.
1 юристконсултъ	5.160 „
1 счетоводителъ	4.140 „
1 помощникъ на счетоводителя	3.120 „
1 книговодителъ-економъ	1.800 „
1 архиваръ	2.640 „
2 помощници на архиваря . . по 1.620=	3.240 „
1 секретаръ на иностранната кореспонденция	2.100 „

За писари, разсилни и работници по литографията 21.000 „

Г-да народни прѣдставители! Слѣдующето подиръ това въ бюджетопроекта*) се изхвърли въ бюджето

*) Ето проекта на министерството:

Отдѣлъ за земледѣлието, ветеринарството и горитѣ.

1 началникъ на отдѣла 6.000 л.

а) Бюро за земледѣлието и скотовѣдството.

1 началникъ на бюрото 5.160 „

1 помощникъ на началника 2.640 „

тарната комисия, затуй ще ви чета за останалитѣ чиновници така, както сж били прѣдвидени въ ланския бюджетъ. (Чете.)

Отдѣление на земледѣлието.

1 началникъ на отдѣлението	5.160 л.
2 главни инспектори	по 4.800=9.600 "
1 I-во класенъ помощникъ на началника	3.600 "
1 II-во " " " "	2.640 "

Отдѣление за търговията, индустрията и занаятитѣ.

1 началникъ на отдѣлението	5.160 л.
1 I-во класенъ помощникъ на началника	3.600 "
1 директоръ на търговско-промишления музей	2.640 "
1 книговодителъ-счетоводителъ на музея	1.200 "
1 разсиленъ продавачъ	840 "

Отдѣление за горитѣ.

1 началникъ на отдѣлението	5.160 л.
1 главенъ инспекторъ	4.800 "
1 I-во класенъ помощникъ на началника	3.600 "

Отдѣление за минитѣ.

1 началникъ на отдѣлението (инженеръ по минитѣ)	5.160 л.
1 инженеръ-металургъ	4.620 "

б) Бюро за лозарство, овощарство и бубарство.

1 началникъ на бюрото	4.800 л.
1 помощникъ на началника и контролоръ на бубеното сѣме	3.600 "

в) Бюро за ветеринарно-санитарната служба.

1 началникъ на бюрото	5.160 л.
1 заведующъ кадастра на добитъка	4.200 "
1 дѣловодителъ	2.100 "

г) Бюро за горитѣ.

1 началникъ на бюрото	5.160 л.
1 помощникъ на началника	3.600 "

Отдѣлъ за търговията, индустрията и минитѣ.

1 началникъ на отдѣла	6.000 л.
---------------------------------	----------

а) Бюро за търговията.

1 началникъ на бюрото	4.800 л.
1 помощникъ на началника	3.600 "

б) Бюро за индустрията.

1 началникъ на бюрото	4.800 л.
---------------------------------	----------

в) Бюро за минитѣ.

1 началникъ на бюрото	5.160 л.
1 инженеръ-металургъ	4.620 "
3 райони инженери по минитѣ	по 4.140=12.420 "
1 геологъ-минералогъ	4.140 "
1 помощникъ на началника	2.640 "

3 районни инспект. по минитѣ по 4.140=12.420 л.	
1 геологъ-минералогъ	4.140 "
1 II-ро класенъ помощникъ на началника	2.640 "
1 книговодителъ-чертожникъ	2.100 "
1 надзирателъ по минитѣ	1.140 "

Отдѣление ветеринарно-конезаводно.

1 началникъ на отдѣлението (ветеринаренъ лѣкаръ)	5.160 л.
2 помощници на началника по 2.100=4.200 "	

Министъръ А. Людскановъ: Г-да народни прѣдставители! Както ви каза и почтениятъ г. докладчикъ, по тоя параграфъ комисията остана на особено мнѣние отъ проекта, прѣдложенъ отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието. Въ качеството си на управляющъ на това министерство, което днесъ имамъ честта да прѣдставлявамъ прѣдъ васъ, трѣбва да ви кажа нѣколко думи за пояснение и да помоля Народното Събрание да приеме оная реформа, която моятъ другаръ е проектиралъ да направи. Реформата се състои въ слѣдующето. Както знаете, Министерството на Търговията и Земледѣлието нѣма главенъ секретаръ, а то има нѣколко отдѣления. За да може да се концентрира тази работа въ по-малко рѣцѣ или, по-право, да се даде една по-правилна директива на това министерство, главно за неговата производителна дѣятелностъ, г. Абрашевъ е обмислил и прѣдложилъ въ своя бюджетопроектъ една реформа въ слѣдующата смисълъ: министерството се раздѣля на два отдѣла, съобразно съ дѣятелността, която развиватъ—отдѣлъ на земледѣлието и отдѣлъ на търговията. Впрочемъ, и самото название на министерството е така: Министерството на Търговията и Земледѣлието. Както е днесъ тази служба разпрѣдѣлена между нѣколко отдѣления, всѣко отдѣление си работи отдѣлно и като че да е особено вѣдомство, особено отъ всѣки други съществуващи отдѣления въ министерството, та излиза едно раздробяване и нѣма единство въ дѣятелността на тѣзи отдѣления. Напр., имаме отдѣления близки, които иматъ помежду органически свръзки въ своята дѣятелностъ, каквито сж тѣзи отдѣления, които се касаятъ до производството, до труда въ България. Такива сж: за земледѣлието, за горитѣ и за ветеринарната служба; обаче, ако отидете въ провинцията и вземете органитѣ на разнитѣ тѣзи отдѣления, тѣ дѣйствуватъ доста обособлено, отдѣлно, като че ли не зависятъ отъ едно и сѣщо министерство, като че ли не се направляватъ отъ едно и сѣщо министерство, а като че ли сж органи на разни министерства. При всичко че се мжчимъ да ги групираме на едно мѣсто, по възможностъ да бждатъ въ едно помѣщение съ разсилни и писари общи, но въ тѣхната дѣятелностъ—единъ лѣсничей съ единъ ветеринаренъ лѣкаръ, а особено съ единъ надзирателъ по земледѣлието—нѣматъ никаква обща директива на дѣятелностъ, понеже ветери-

парният лѣкаръ зависи отъ ветеринарното отдѣление при министерството, което си е съ самостоятеленъ началникъ и се сношава само съ министра и тоя началникъ самъ опрѣдѣля политиката на своята дѣятелностъ; отдѣлението на земледѣлието си има и то особенъ началникъ и той си има своя аграрна политика, политика на министерството, която той провежда; оня на ветеринарното отдѣление и той си има свой планъ на дѣятелностъ и т. н. Тѣзи отдѣления, които сж сходни, моятъ другаръ г. Абрашевъ, е мислѣлъ да ги концентрира въ едно, да ги направи въ формата на бюро и, като ги сгрупира наедно, надъ тѣзи бюро отгорѣ да има единъ специаленъ чиновникъ, по-високо поставенъ отъ всички тия началници на бюро, и да го нарече началникъ на отдѣла. Този началникъ на отдѣла ще заведемъ отдѣла на земледѣлието, както е казано въ проекта, въ който ще влиза и ветеринарство, и гори, и земледѣлие, и лозарство, и бубарство. Началникътъ на отдѣла, който ще се сношава съ министра, опрѣдѣля политиката, която ще се слѣдва отъ този отдѣлъ на министерството, и неговитѣ органи, прѣмо подчинени и въ зависимостъ отъ него, ще бждатъ и началникътъ на бюро на земледѣлието, и оня на горитѣ, и оня на ветеринарството и пр.

Сжщото е и по търговията. Отдѣление на търговията засега има само едно, и отдѣление за минитѣ, а занаяпрѣдъ мислѣше г. Абрашевъ да се образуватъ три бюро: бюро за търговията, бюро за индустрията и бюро за минитѣ. Бюро или отдѣление за индустрията нѣма. Повдигнаха се дълги разисквания въ комисията, повикаха се даже началникитѣ на отдѣленията, които сж вземали участие въ главния свѣтъ при министерството, когато се е обсъждалъ този проектъ, и подиръ дълги разисквания и комисията се произнесе — едни казаха, че не е назрѣлъ, други казаха, че не е нужно, — тѣй или инакъ отхвърли се тая реформа и се рѣши, относително тази частъ на бюджетопроекта, да си остане старото положение, т. е. онова, което е сега въ сила — да си останатъ отдѣленията, които бѣха досега, да се заведватъ отъ особени началници, които да се сношаватъ направо съ министра. Изпълнявайки единъ дългъ, който ми се налага, за защитата на този проектъ, както е прѣдложенъ отъ моя другаръ, и като мисля, че това е добро дѣло, защото съ тази реформа съ единъ чиновникъ повече само се уголѣмява бюджетътъ въ тая му частъ — азъ това го разказахъ и въ почитаемота комисия — то е бюрото на индустрията; троицата инспектори, които сж въ министерството: единъ по горитѣ и други двоица по земледѣлието, ставатъ отъ инспектори началници на бюро; така щото, съ тази реформа се уголѣмява бюджетътъ само съ единъ началникъ на бюро по индустрията; азъ пояснихъ всичко това въ комисията, обаче не можахъ да я убѣдя. Вземамъ сега смѣлостта да съобща това и на васъ. Подиръ тия съобщения ще моля почи-

таемото Народно Събрание да разгледа тая реформа и да приеме мнѣнието на г. Абрашева, а да не приема мнѣнието, изказано отъ комисията, което се остави настрана.

Н. Шивачевъ: Г-да народни прѣдставители! Върху този въпросъ дѣйствително се разисква надълго и широко въ бюджетарната комисия, изказаха се мнѣния и „за“, и „противъ“, и за съжаление, че мнѣнията, които се казаха „противъ“, бѣха много по-сериозни, отколкото мнѣнията, които се изказаха за тази нова реформа. И бѣше даже много смѣшно, за да не кажа нѣщо повече; когато ни се разказваше, че тѣзи началници на отдѣла щѣли да подписватъ нѣкакви удостовѣрения и недостолѣпно било да ги подписватъ началникитѣ на отдѣленията, а да ги подписва министърътъ е много — а началникътъ е малко, — то трѣбвало да има нѣщо по срѣдата. (Министъръ А. Людскановъ: Оставете тѣзи дреболии.) Комисията, за съжаление, не можѣ да се убѣди, че тази реформа ще има нѣкаква полза. За концентрирането на политиката на министерството, както каза почитаемиотъ Министъръ на Търговията и Земледѣлието, и този мотивъ не можѣ да убѣди комисията по слѣдующитѣ съображения. Министърътъ, който ръководи общата политика на министерството, прѣдполага се, че той е, който дава командата, че той е, който дава тона на музиката, и, слѣдователно, даже чудно се вижда, какъ може да бжде въ единъ и сжщъ органъ, въ едно и сжщо министерство да нѣма една ръководяща обща идея, която да го ръководи, а да се остави по своему единъ да върви налѣво, други надѣсно. Нѣма нужда да ви разказвамъ, които сж били солдати знайтъ, че и въ войската командирътъ на полка е, който заповѣдва, а всички други трѣбва да го слѣдватъ, трѣбва да вървятъ подиръ него, а не единъ да върви налѣво, а други надѣсно. Сжщото нѣщо е и въ едно министерство.

Доколкото комисията разбираше, и азъ вървамъ, че и вие, г-да народни прѣдставители, така разбирате, министърътъ е, който води общата политика на министерството, и че началникитѣ на отдѣленията ще бждатъ по-подходящитѣ органи, за да могатъ да обясняватъ всички въпроси, по които ставатъ спорове. Даже мнозина отъ другаритѣ изказаха слѣдующата мисълъ: по-добрѣ е, казватъ, началникътъ на отдѣлението, който е специалистъ по материята, която ще разказва на министра, той да му я обясни, защото ще му я обясни по-добрѣ, отколкото той да я разказва на началника на отдѣла, който ще разказва на министра само туй, което той е чулъ отъ началника на отдѣлението. Въобще, по-голѣма бърканица, по-голѣма суматоха ще има, отколкото сега, ако има нѣколко отдѣла. Вънъ отъ това, ако е въпросъ — по крайней-мѣрѣ мнозина изказаха тази идея — да се повишаватъ нѣкои отъ тѣзи началници на отдѣления, то е въпросъ другъ, но въ практическа смисълъ нѣма

да има никаква полза. Ето защо азъ съмъ на мнѣние да си остане Министерството на Търговията и Земледѣлието съ тѣзи отдѣления, които сж били досега. Не искамъ да укорявамъ, но трѣбва да кажа, че и началници на отдѣления да има, и началници на отдѣлъ да има, ние много голѣма крачка въ това отношение нѣма да направимъ. Отъ 25 години ние всички говоримъ и разказваме и за аграрна политика, и за финансова политика, и за много работи, обаче въ сжщностъ не сме направили нищо. И азъ мисля, че ако трѣбва да се направи нѣщо по това министерство, то е да се взематъ нѣкои по-практически мѣрки, за да може да се даде единъ потокъ както на търговията, така и на земледѣлието, така и на другитѣ отрасли. Между другитѣ срѣдства, които азъ мисля — и въ комисията изказахъ тази идея, — е слѣдующето. Направи ми добро впечатление, когато ходихъ въ Костенецъ, начинътъ за повдигането на ножарството. Вие знаете, че папиртѣ ножари съ примитивни срѣдства работятъ, обаче правителството е командировало единъ специалистъ, единъ майсторъ-ножаръ, който много добръ ги ръководи. Такива майстори могатъ да бждатъ много по-полезни по всички отдѣли у насъ, отколкото всѣкакви началници на отдѣли. Вънъ отъ това, азъ мисля, че по занаятитѣ ще има нужда да се назначи единъ инспекторъ, който да ходи да инспектира въобще, дали тѣзи майстори се занимаватъ съ тази работа, за която имъ се плаща. Вънъ отъ това, има разни заведения, на които държавата отпуща материали безъ мито; тия заведения трѣбва да се ревизиратъ, да се види, дали тѣзи материали се употребяватъ за индустрията или за други нѣкои цѣли. Нѣма нужда да ви цитирамъ, че чл. 3 отъ закона за поощрение индустрията дава право на всички индустриалци, които иматъ извѣстенъ капиталъ и извѣстно число работници, да могатъ да се ползватъ съ безмитенъ вносъ на материалитѣ, обаче мнозина сж злоупотребявали, като не сж употребявали тѣзи материали за индустрията, а съвършено за други цѣли. Ето защо мисля, вънъ отъ това, този чиновникъ, инспекторъ, би било много полезно да отива да провѣрява работата на тѣзи майстори, които се назначаватъ въобще било по ножарството, кожарството, мѣдникарството и др. Така щото, азъ правя прѣдложение, къмъ персонала по Министерството на Търговията да се назначи и единъ инспекторъ по занаятитѣ съ заплата 4.800 л. безъ пжтни и дневни. Тѣзи пари, азъ мисля, ще се економисатъ и по-добръ е да има единъ единственъ чиновникъ съ заплата 4.800 л., отколкото началници на отдѣла, които послѣ ще взематъ и пжтни и дневни пари. Ето защо поднасямъ го на бюрото и ще моля Народното Събрание да приеме, щото въ отдѣла за търговията, земледѣлието и индустрията да има единъ инспекторъ, и ще моля Народното Събрание да приеме проекта, който е приела бюджетарната комисия, защото

всѣкакви началници на отдѣла ще бждатъ за луксъ. Когато дойде въпросъ за щата, тогава ще говоримъ.

Докладчикъ П. Шоповъ: Менѣ ми се вижда чудно, г-да народни прѣдставители, защо уважаемиятъ нашъ другаръ прави такова прѣдложение, когато той възстава противъ всѣкакво увеличение на чиновницитѣ. Да създадемъ единъ чиновникъ инспекторъ въ Министерството на Търговията и Земледѣлието, значи да създадемъ една нова служба, да назначимъ единъ човѣкъ, който да си маха краката въ министерството. Ако е така, тогава да ги направимъ двама-трима.

М. Такевъ: Г-да народни прѣдставители! Историата на това министерство е твърдѣ интересна. Това министерство започна съ единъ бюджетъ отъ 2.000.000 и нѣколко стотини хиляди, за да се качи сега на 4.000.000 л. и нѣщо. И забѣлжете добръ, това повишение никога не е било въ нѣкакви веществени разходи, а всѣкога е било въ личния персоналъ. Първата година се написа единъ малкъ скелетъ, за който трѣбваша 1½ милиона лева; втората година този скелетъ трѣбваше да се попълни съ нѣкои други мишци и се качи бюджетътъ на 3.000.000 л.; третата година трѣбваше този скелетъ да се разшири, да се попълни съ още нѣкои мишци и първи — качи се бюджетътъ по-нагорѣ и по този начинъ виждате, че бюджетътъ на Министерството на Земледѣлието и Търговията се е увеличавалъ прогресивно само въ личния персоналъ. И по този начинъ ние виждаме, че бюджетътъ на Министерството на Търговията и Земледѣлието се увеличава прогресивно само въ личния персоналъ. Днесъ какво иска г. министърътъ? Нищо друго не ще. Той не ви иска нѣкакви суми за нѣкакви веществени разходи, за училища практически, или за нѣкакви сѣмена, или за подобрене на нѣкакви раси и т. н., но той ви иска да увеличите персонала. Защо? Защото началникътъ на горитѣ, началникътъ на скотовѣдството, началникътъ на земледѣлието си иматъ своя аграрна политика, своя скотовѣдна политика и т. н. Може ли да се говори за политиката на нѣкой началникъ на горитѣ? Що изображава министърътъ тамъ? Тогава нѣма нужда отъ министъръ по горитѣ, ако министърътъ ще бжде въ рѣцѣтъ на началника една марионетка. И аслж така е; тамъ министърътъ нѣма мнѣние: каквото пожелае началникътъ, това трѣбва да стане, защото началникътъ на земледѣлието си има своя аграрна политика и министърътъ е една марионетка. Може ли да става рѣчь за нѣкаква политика на нѣкой си началникъ на отдѣление? Политика въ едно министерство има, но ти е политиката на министра. Министърътъ е онзи мозъкъ, отъ който излизатъ всички нерви, които се наричатъ началници. Неговиятъ мозъкъ трѣбва да командува цѣлата нервна система, а не нервната система да управлява мозъка.

Ето защо първото съображение на г. министра, че всичко това трѣбва да се кондензира въ единъ отдѣлъ и да се тури начело на отдѣла единъ началникъ, е свършено неоснователно. Началникътъ на отдѣла е министърътъ, той е началникъ на всички отрасли въ управлението. Сега какво става? Имаме гори — началникъ на горитѣ ще туримъ, неговъ непосредственъ помощникъ. Имаме скотовѣдство, имаме бубарство, имаме лозарство, имаме мини — ще туримъ по единъ началникъ, специалистъ по тая работа, който непосредствено ще докладва на министра. Но той не иска това. Той казва: ние ще съсредоточимъ отдѣленията по земледѣлието, ветеринарството и горитѣ. Забѣлжете добръ: ветеринарството, горитѣ и земледѣлието ще бѣдатъ въ единъ отдѣлъ и ще иматъ единъ началникъ, който ще бѣде и ветеринаръ, ще бѣде и земледѣлецъ, и човѣкъ знающъ горитѣ, ще го наречатъ началникъ на отдѣла и нему ще дадемъ подобающитѣ помощници: началникъ на горитѣ, началникъ на ветеринарната служба и началникъ на земледѣлието. А той какво ще бѣде? Той ще бѣде енциклопедия: ще знае и гори, ще знае и земледѣлие, ще знае и скотовѣдство. Вѣрва ли уважаемиятъ г. министъръ, управляющъ Министерството на Търговията и Земледѣлието, прѣди всичко, че той ще намѣри единъ такъвъ енциклопедистъ, който ще бѣде и ветеринаръ, и горска и земледѣлческа академия да е свършилъ. Дѣ е? Да го посочи. Нѣма такъвъ. Нѣма да укорявамъ г. министра, защото това е работа пакъ на началникитѣ тамъ. Намислили сж нѣкого да повишатъ съ 6.000 л. и затова трѣбва непрѣмънно да се приеме като енциклопедистъ. Ето защо, виждате вие, като погледнете по-трѣзво, че такъвъ даже човѣкъ не може да се намѣри. Тогава какво ще стане? Ще стане слѣдующето. Когато една бумага ще постѣпи въ министерството, ще отиде въ респективното отдѣление, и ако е, да кажемъ, за горитѣ, началникътъ на горитѣ ще докладва на министра. Касае се за ветеринарната частъ — началникътъ на ветеринарната частъ ще докладва на министра. Какво иска сега г. министърътъ? Началникътъ на горитѣ, началникътъ на ветеринарството, началникътъ на земледѣлието ще докладватъ на началника на отдѣла, а този послѣдниятъ, който ще бѣде специалистъ само по една частъ, да кажемъ за конетѣ, ще докладва по земледѣлието. Кое е по-рационално: това ли, да ви докладва човѣкъ специалистъ, непосредствено отговоренъ за своя отрасълъ, или да ви докладва човѣкъ, който нѣма понятие отъ тоя отрасълъ, за който ще ви докладва? Ето защо, като погледнемъ чисто практически на работата, свършено неумѣстно е това дѣление на отдѣли, въ които да се съсредоточаватъ всички служби, неимѣющи нищо общо помежду си. Ветеринарството нѣма нищо общо съ земледѣлието; горитѣ нѣматъ нищо общо съ ветеринарството. Конетѣ пасатъ трѣва, а не ядатъ гори.

Прочее, азъ се присѣдинявамъ напълно къмъ мнѣнието на комисията и моля г. министра — чункимъ той ако се заинати и иска да го прокара, азъ не вѣрвамъ вие да отхвърлите това прѣдложение, — моля го да не прави тѣзи нѣща, нѣма нужда да повишаваме числото на чиновниците. Вие виждате, че има още сега 12.000.000 л. дефицитъ и нѣма защо да увеличаваме § 1 и то съ личния персоналъ.

Още едно нѣщо. Прави ми впечатление въ това министерство и въ този параграфъ още една служба — юристконсултъ. Въ Министерството на Финанситѣ вие имате нѣколко юристконсулти; въ Министерството на Обществениѣ Сгради имате юристконсултъ; въ Военното Министерство има и тамъ, макаръ и воененъ, юристконсултъ. Вие искате и по Министерството на Търговията и Земледѣлието. Защо ви е? Има ли нѣкои спорни въпроси, ще ги прѣпратите въ Министерството на Финанситѣ, дѣто има бюро на юристконсулти, дѣто сж сѣ правителствени адвокати, които ще даватъ своето мнѣние. Но прѣдвиждате юристконсултъ и у васъ. И не стига, че го прѣдвиждате, но сега му увеличавате заплатата отъ 4.800 на 5.160 л. Чункимъ Министерството на Търговията и Земледѣлието всѣки денъ има процесъ! Процеси той не води, а ги водятъ държавнитѣ адвокати. Защо ви е този юристконсултъ и защо му сте повишили заплатата? Оставете поне ланската му плата, а недѣйте я увеличава. Навѣрно едно ходатайство, едно примолване е имало и вие сте направили това, а не виждате, че вашиятъ бюджетъ се склучва съ дефицитъ, по-ланската година съ 5, а тази година, вѣроятно, съ 10. А, г-нѣ министри, помнете ли вчера какъ си дерѣхте гърдитѣ да ни увѣрявате, че не можемъ да имаме помощници-аптекари, защото нѣмаме срѣдства, не можемъ да имаме аптекари, защото нѣмаме срѣдства, не можемъ да имаме повече участкови лѣкари, а държавата може да дава на началници на отдѣли, държавата може да дава на юристконсулти, държавата може да дава да се създаватъ безполезни служби въ министерството само да си махатъ краката, а държавата не може да даде лѣкари на българския народъ и евтини цѣрове! Моля ви, за Бога, човѣкъ често пѣти е принуденъ да излиза отъ търпѣние, макаръ и да не е желателно, но фактитѣ трѣбва да ревелираме, толкозъ повече че сѣщиятъ министъръ на земледѣлието е и министъръ на вътрѣшнитѣ работи, и сѣщиятъ завчера ви разви много краснорѣчиво и ви убѣди — мене не можѣ да убѣди, но убѣди васъ, — че държавата повече за медицинска помощъ не може да даде, а вие виждате, че тя има днесъ на рѣка за юристконсултъ и за началници на отдѣли и за работи, които сж свършено безполезни, за да не кажа вѣрѣдни, защото деморализиратъ държавното управление. Прочее, азъ моля г. Министра на Вътрѣшнитѣ Работи на първа рѣка да се съгласи да

остане бюджетът по старому, като зачеркне от него длъжността юристконсулт. От него вие нямате нужда. Вашите спорове ще ръшават юристконсултът от Министерството на Финансите, които са добри платени. А този скелет, който искате да създадете тази година, за да го подпълните догодина, недейте го приема. Сигурно г. Абрашева, когото почитам, като човек, но който малко разбира от тези работи, както всички малко разбираме от тия специалности, сигурно са го подвели, г-нъ министре, и то по този начин му представили работата, както каза г. Шивачев, че щял този началник на отдела да подписва писма и не знам какви разпореждания да издава. Не правете това, а, напротив, съкратете персонала, увеличете бюджета в веществените разходи, там нима да ви противоречим, но за персонала аз моля народното представителство да бъде строго и да не допуска. 28 или 27.000 чиновници имаме в България, които ядат 44 милиона, за да оползотворят 21 милион. Четохъ ви вчера официални данни и ви моля не изпущайте това изпръдъ видъ.

Министър А. Людсканов: Не щях да взема повторно думата, ако почтеният г. Такев не ме пръдизвика, и то защото си позволи един термин, който аз не мога да приема, и не вървам, че народното представителство ще го смъта за достойно — какво министрите били марионетки в ръцете на своите началници. Когато се говори за министрите, мен ми се струва, каквото и да говорите, трябва да имате пръдъ видъ, че не са марионетки, които и да са те; и г. Такев утръ, ако дойде тук, и той нима да бъде марионетка. Всеки министър е политическо лице и, ако поема този постъ, ако взема да носи този тежък кръстъ, той го прави, защото иска да прокара известни идеи за доброто на отечеството, както той ги разбира. Да се говори, прочее, за марионетки, то е недостойно и аз протестирамъ.

Не е тамъ, обаче, въпросътъ, г-нъ Такев. Министерството на Търговията и Земледелието е едно ново министерство и, ако може да се говори за рутина, за марионетки и други нъща, най-малко може да се говори за Министерството на Търговията и Земледелието. Министерството на Търговията и Земледелието съществува от 1894 г. и доднесъ има едва 8 години. Въ 8 години не едно министерство, ами едно отделение не може да развие дѣятелностъ, каквато трябва. И не е истина, че министърътъ не се съвѣщавалъ съ когото трябва. Тази реформа, която се пръдлага, тя е да се усили именно тази дѣятелностъ. Азъ ви казахъ по-напръдъ, — може да не сте ме разбрали, — говорихъ за аграрната политика, не на отделението за земледелието, но искахъ да кажа, че министърътъ ще се откаже от директивата; напротивъ, той е лице политическо, много заето, което най-малко по 4 мѣсеца на годината ще има да се разправя съ васъ; послъ, много време му се отнима отъ текущи държавни

работи: съвѣщания въ Министерския Съвѣтъ, посѣщения, приемания, експедиране на политически работи, и нему остава твърдъ малко време да се занимава съ текущите работи отъ чисто технически характеръ. За тия работи той има съвѣтници, и те са началниците на отделенията. И недостойно и губене време ще бъде, ако за всяка гора той трябва да изуча въпроса и да си състави мнѣние, ако за всяка паша съставлява заключение и дава мнѣние. Това недейте иска отъ министъра. За това той има специалистъ, въ достойнствата и способността на когото той върва, и послѣдниятъ ще го освѣтлява. Той ще даде само общата директива, каква трябва да бъде аграрната политика въ министерството, какво трябва да бъде общото направление на министерството по главните въпроси, а изпълнението зависи отъ неговите съвѣтници, а те пъкъ иматъ свои органи въ провинцията. И тукъ е, дѣто, ако нима единство въ централното управление, то още по-малко ще го има въ провинцията. Органитъ на министерството: ветеринарните лѣкари, лѣсничешитъ, инспекторитъ по земледелието и лозарството, ако нима една ръка да ги ръководи поотблизо и да дава единство въ плана на дѣйствиата имъ, слѣдъ като мѣрките са обмислени въ един главенъ съвѣтъ, който съществува въ министерството, всеки единъ отъ казаните провинциални органи ще тегли на своя страна, не че ще има злая воля, но че не могатъ да разбератъ, а и не могатъ да иматъ обща директива. Началникътъ на горитъ днесъ не се въодушевява, освѣтъ съ идеитъ на министъра, също и началникътъ на ветеринарното отделение, но те са началници. Те знаятъ директивитъ на министъра, но много зависи какво направление ще се даде на работата отъ тяхъ поотдѣлно — какъ ще се изпълняватъ. Ето защо е тази концентрация, която се вижда като създаване на нови длъжности, но тя не е нищо друго, а една концентрация. Ако щете, друго-яче ги наречете, не отдѣли, а друго название имъ дайде; ако щете, намалѣте заплатитъ — азъ на това не държа, — но да се каже, че има иерархия, че има двама началници на отдѣли, а другитъ са началници на бюра, не съ 5.160 л., а съ по 4.900 л. напр. Не е въпросътъ тамъ, а въпросътъ е за принципа. Г-нъ Такевъ казва, че това министерство харчи постоянно най-много и постоянно увеличава разходите си. Азъ имамъ статистика и ще ви утрудня, но ще я прочета, за да докажа, че г. Такев не е правъ. Министерството съществува отъ 1894 г. Ето какво виждаме. За централното управление, като се основало въ 1894 г., имаме 540.000 л. разходъ; въ 1895 г. имаме 386.000 л.; въ 1896 г. — 397.000; въ 1897 г. — 261.000; въ 1898 г. — 255.000; въ 1899 г. — 249.000; 1900 г. — 207.000; 1901 г. — 204.000 л., а сега е същото. Вие виждате отъ 540.000 л., когато се е основало централното управление, слъзло е на 204.000 л.

Сега да взема друго отделение: по земледелието. Въ 1894 г. то имало бюджетъ 570.000 л.; въ 1895 г. —

503.000; въ 1896 г. — 570.000; 1897 г. — 619.000; 1898 г. — 598.000; 1899 г. — 620.000; 1900 г. — 614.000; 1901 г. — 624.000.

Сжщото положение е занимавало и търговското отдѣление: отъ 195.000 л. — безъ да ви отегчавамъ за другитѣ години — е слѣзло на 140.000. Послѣ, имаме горското отдѣление: отъ 988.000 на 610.000. Моля ви се, тукъ нѣма никакво уголѣмение.

Общиятъ бюджетъ на министерството, наистина, се е уголѣмилъ, но не за чиновници, колкото за вещевени разходи. Ние сме отворили толкозъ лозови расадници, ние правимъ каквото можемъ, споредъ силитѣ си, за повдигане производството на страната и бюджетътъ, наистина, се е уголѣмилъ: отъ 2.643.000 л. полека-лека е достигналъ 3.190.000 миналата година, безъ държавната печатница, която е нѣщо като търговско прѣдприятие и безъ мината „Перникъ“, която тоже е единъ видъ търговско прѣдприятие. (Я. Забуновъ: И субсидията.) И субсидията за захарната фабрика 150.000 л., и изложението въ Парижъ, което взема толкозъ пари и които пари ги минахме на туй министерство. Разбира се, ако така сѣдите, то чиновници сж много, а не правятъ нищо. Азъ мога да ви кажа отъ опитъ, че ако има министерство, което, за голѣмо съжаление, се е компрометирало малко вслѣдствие на нѣкои командировки и нѣкои не дотамъ обмислени дѣйствия на чиновницитѣ му, то е туй министерство. Скромни работници съ твърдѣ скромни заплати! Вземѣте инспекторитѣ по земледѣлието въ провинцията, вземѣте тѣзи, които споредъ силитѣ си повдигатъ малко-помалко пчеларството, бубарството — това сж сѣ скромни работници на туй министерство. При сжщото министерство сжществувалъ единъ свѣтъ, който го нѣма въ никое друго министерство. Въ него взематъ участие директорътъ на Земледѣлческитѣ каси, директорътъ на Стастиката и директорътъ на Държавната печатница и така имате единъ общъ главенъ свѣтъ, който, наистина, прѣдставлява всичкитѣ дѣйци въ България по тия полета, и затова вие трѣбва да облекчавате това министерство, а не да го спъвате. Говорихте за инспектора. И тамъ не сте прави. Азъ създадохъ тази длъжностъ миналата година. Почтенитѣ господа отъ крайната лѣвица най-много настояваха за това и иматъ право. Този юристконсултъ е сжщеврѣменно и инспекторъ и него пращаме да ревизира фабрицитѣ въ Габрово, въ Варна, въ Сливенъ и въ Русе. Сега по търговскитѣ договори оползотворяватъ неговитѣ познания. Моля ви се, какво искате още? Единъ чиновникъ толкова може да работи. Казвате, какъвъ юристконсултъ ще бѣде въ Министерството на Търговията и Земледѣлието, когато има такъвъ въ Министерството на Финанситѣ? И тукъ не сте прави. Ако има нужда отъ юристконсултъ, то е именно Министерството на Търговията и Земледѣлието. Азъ отивамъ по-далечъ и поддържамъ мнѣнието на г. Каравелова, който казваше веднажъ, че всѣко

министерство, ако има по единъ или даже по двама юристконсулти, 10 пкти ще си отплатятъ заплатата. Тѣ сж юридически свѣтъници, а всѣко министерство борави съ правоотношенията на държавата съ частнитѣ хора, и една грѣшка направена по едно дѣло може да коштува на държавата нѣколко десетки хиляди лева, а особено пѣкъ въ това министерство има много такива дѣла. Тамъ има минно отдѣление; всѣки денъ концесии се даватъ, има въпроси деликатни, за минитѣ, които искатъ специални студии. Послѣ, търговското отдѣление, което тоже борави съ концесии. Вие поменяхте закона за насърчение мѣстната индустрия, който допуска безъ мито внасянето извѣстни стоки. Его единъ законъ, който трѣбва да се измѣни и попълни. Кой ще го направи? Началникътъ на отдѣлението въ съдѣйствие съ юристконсулта. Приготовляватъ ли се тѣзи законопроекти отъ чисти специалности, безъ да има такъвъ свѣтъникъ, който да има общи юридически познания, законитѣ ще купатъ, ще излѣзатъ както сега. Непрѣмѣнно трѣбва да има юристконсултъ, който да имъ даде една отшлифовка. Този, който работи при министерството съ години, който е въ течение на работата, той най-добрѣ може да помогне въ редактирането на тѣзи закони. Единъ юристконсултъ даже е малко. Той трѣбва да знае всичкитѣ по-главни дѣла на министерството. Тѣзи дни имахъ единъ прѣсенъ случай за това. Два важни хартии бѣха приготвени за подписъ, азъ давамъ резолюция да си даде мнѣнието юристконсултътъ и хартиитѣ се доста измѣниха. Ако не е юристконсултътъ, може да се причини врѣда на министерството и да бѣде принудено да плаща съ стотини хиляди лева. Ако е тѣй, тогава казвате: но защо уголѣмявате заплатата? Уголѣмява се заплатата съ 200—300 л. Защо? Защото юристконсултътъ въ Министерството на Обществениѣ Сгради, Птищата и Съобщенията получавалъ 7.200, юристконсултътъ въ Министерството на Финанситѣ получавалъ 5.400, а той юристконсултъ, който има не по-малко работа отъ другитѣ, не трѣбва да го поставимъ по-долу. Че сме увеличили съ 300 л. заплатата, то не е нищо, защото той ще свърши работа и ще принесе полза на държавата за много повече. Ако бѣде окураженъ, тогава ще работи съ присърце. За това нѣщо говорихъ и въ комисията и, по тия съображения, азъ моля да приемете тази реформа, която ще даде ползотворна дѣятелност, която ще стегне чиновницитѣ въ това министерство, защото бюрата ще подложатъ повече дисциплина и ще се даде по-добра директива на тѣхната дѣятелност. Министритѣ си иматъ своя аграрна политика, своя търговска политика. Тѣ даватъ директивата като политически лица въ общи черти, а изпълнението ѝ ще бѣде отъ тѣзи двама началници на отдѣленията — она на търговията и она на земледѣлието.

Н. Шивачевъ: Менѣ ми се чини, че колкото се касае за юристконсулта, г. Такевъ не е правъ.

Вие виждате тукъ въ Събранието практиката каква е. Каквото щемъ да кажемъ — лоши адвокати, — може би да сж лоши, но въ всѣхъ случай сж необходимо зло, защото безъ тѣхъ никакъвъ законъ не може тукъ да се направи. Може да иматъ добра или лоша идея, но важното е, че единъ юристконсултъ или адвокатъ, докато не си тури прѣста, даже въ вашия формулиранъ законъ, не може да има практически резултатъ и даже може да има извѣстно зло. Ето защо, колкото за юристконсулта, азъ съмъ напълно съгласенъ, защото азъ съмъ старъ консерваторъ, поддържамъ идеята да има двѣ камари — да има и горна камара и, ако законътъ се гласува и въ едната и въ другата камари, положението ще бѣде друго. Даже стана нужда едно врѣме да има кодификационна комисия и причинитѣ бѣха тѣзи, че Народното Събрание, съ каквато бързина обича да работи, не е въ състояние да направи закони такива, каквито сж необходимии за страната, а още повече у насъ, дѣто е ново положението. Ако въ другитѣ страни, дѣто сж вѣкове сществуваатъ, като напр. въ Франция, има горна и долна камари, колми паче у насъ трѣбва да има такова нѣщо. Въ всѣхъ случай, у насъ прѣобладава мнѣнието, че трѣбва да има една камара, но трѣбваше отъ практика поне да се намѣрятъ срѣдства, а срѣдството не е само, че ще ни трѣбватъ юристконсулти въ министерствата, но азъ мисля, че ще дойде единъ день, когато пакъ ще бѣдемъ принудени да се съгласимъ и наредимъ поне една кодификационна комисия. Тѣй че, азъ не съмъ съгласенъ съ мнѣнието на г. Такева и моля да се приеме мнѣнието на комисията. Колкото се касае до отдѣлитѣ, азъ поддържамъ мнѣнието си и моля г. министра да се съгласи. Добрѣ каза г. Такевъ тази идея, и азъ я възприемамъ и е справедливо, че сжщото лице, ако го турите и началникъ на отдѣление, началникъ отдѣла — командиръ ли ще го наречете — то е съ сжщата енергия, съ сжщитѣ способности и знания, не ще може да направи повече отъ това, което може да направи. Това е само единъ луксъ. Нека министърътъ да се занимава съ своитѣ работи. Значи, г-да прѣдставители, трѣбва да се прѣдполага, че единъ министъръ, когато поеме поста си, той трѣбва да се е занимавалъ съ въпроситѣ по своето министерство и да знае да даде директива както единъ докторъ, който, когато приеме единъ болникъ, слѣдъ като изучи болника и направи нужната диагноза, ще знае какви лѣкарства да приспособи, какви лѣкарства да му даде. Сжщото е и съ Министра на Търговията и Земледѣлието. Той се е запозналъ тукъ отнапрѣдъ съ положението на търговията и земледѣлието, има своитѣ идеи и неговата палка е пълна съ проекти и нему не остава, освѣнъ да ръководи чиновницитѣ, за да ги изпълнитѣ. Той е лицето, което трѣбва да дава директивата, той е, който трѣбва да ръководи работитѣ, и само министърътъ се счита въ положение да знае кога да поиска помощта на другитѣ, ако има случай да

поиска помощъ, но въ този случай, азъ не мога да се съглася да бѣдатъ тѣзи хора началници на отдѣли, когато началникътъ на отдѣлението ще може да свърши тая работа. Началницитѣ на отдѣлитѣ не сж лица, които знаятъ колкото началницитѣ на отдѣленията, и азъ мисля, че тѣ направо и непосредствено повече и по-добрѣ ще освѣтлятъ министра, отколкото началницитѣ на отдѣлитѣ. Ето защо азъ мисля, че почитаемиятъ управляющъ това министерство ще трѣбва да се съгласи съ мнѣнието на комисията. Той ще се съгласи съ това и по други съображения, понеже сжщата реформа по-напрѣдъ е прѣдлагана и на г. Людсканова, но той я отхвърли, понеже не вижда, че може да има практически резултатъ, още повече че и безъ това нашето Министерство на Търговията и Земледѣлието е доста натрупано съ чиновници, и че тѣ сж доста компрометирани. Само чиновници е имало, но практически резултатъ не е имало. То е въпросъ, който всички знаемъ и трѣбва да признаемъ, че има случаи, въ които нашитѣ способности не сж достатъчни, и, може би, ще дойде единъ день, когато ще туримъ въ всѣко отъ тия министерства специалисти чиновници отвънъ, които да турятъ редъ и система, за да достигнемъ резултати, които очакваме, а не само, да се хвалимъ, че може да направишъ нѣщо, а на практика не може да има никакви резултати. Ето защо азъ моля да се приеме мнѣнието на комисията. А за инспекторъ азъ настоявамъ пакъ и мисля, че практически резултати ще има. Тоя инспекторъ ще наблюдава не само тия учрѣждения, но и другитѣ майстори. Докато не се даде той, нѣма да върви работата, както трѣбва. (Н. Узуновъ: Той ще може ли да знае всичекитѣ тия работи?) Ето защо, азъ ще моля Народното Събрание да приеме моето прѣдложение, да назначи единъ инспекторъ по занаятитѣ, който нѣма да получава повече отъ 4.800 л. плата, безъ никакви пѣтни и дневни.

Г. Мирски: Слѣдъ това, което се говори и въ миналата сесия по материята, и отъ това, което сега се изказа, струва ми се, че малко още има да се говори, и желателно е, дѣйствително, малко да се говори. Необходимо е да има у насъ единъ свѣтъ добръ организиранъ, който да подпомага нашето законодателно тѣло, за да се изработватъ по-добри закони и закони, които да не противорѣчатъ въ нищо единъ на други. За да се даватъ всѣкога несъмнѣно полезни закони, необходимо е да имаме едно законодателно свѣщателно тѣло. Но сега въпросътъ е другъ. Трѣбва ли сега ние, безъ да ни е внесенъ единъ законопроектъ за организиране службитѣ въ Министерството на Търговията и Земледѣлието, да направимъ тукъ, чрѣзъ гласуването на бюджета, такива реформи? Азъ мисля, че при сжщия служебенъ персоналъ, който сществува днесъ въ това министерство, може г. Министърътъ на Търговията и

Земледелието да направи ония реформи, които той намира за належащи. Ние не само изразяваме волята на българския народъ, който иска да се не увеличава числото на служителитѣ на държавата, но и правимъ нѣщо, което е дѣйствително нужно да го искаме. Ние трѣбва да гледаме да опростотворимъ нашата държавна машина, а не да я усложняваме още повече. Намъ собствено ни прѣдлагатъ сега тукъ да има въ министерството отдѣли, отдѣления и бюра. Думата „отдѣления“ нѣма, но тя се подразбира въ отдѣленията, наречени бюра, защото тамъ се говори за началници и подначалници. Нищо не прѣчи на Министерството на Търговията и Земледелието да раздѣли на двѣ отдѣления или два отдѣла работата на това министерство: на отдѣлъ или отдѣление по земледелието, ветеринарната частъ и горитѣ и отдѣлъ или отдѣление по търговията, индустрията и минитѣ, но не е потребно за това да има началници на всичкитѣ бюра, защото по едно отъ тѣхъ може да се заведва отъ началницитѣ на тия два отдѣла. Министерството на Търговията и Земледелието добръ ще е да се раздѣли на два отдѣла и на нужното число бюра, но не всичкитѣ бюра да иматъ началници; нужни сж за всички бюра подначалници. Ако по необходимостъ, по сложностъ на работата въ едно бюро, трѣбва да има повече отъ единъ подначалникъ, или поради специалността на работата, тогазъ, слѣдъ като се мотивира необходимостта, да се прѣдвидятъ за такива бюра или отдѣления повече подначалници. И тѣй, азъ поддържамъ мнѣнието на комисията, да си остане служебниятъ персоналъ при това министерство сжщиятъ. А г. министърътъ, воля му е, да разпрѣдѣли работата въ двѣ отдѣления съ двама началници и толкова подначалници, колкото сж необходимо нужни.

При това моля заплатата на юристконсулта да си остане 4.800 л., колкото е била тая година.

Д. Яблански: Г-да народни прѣдставители! Трѣбва да констатирамъ съ съжаление, че намѣсто да ни се прѣдставятъ нѣкакви реформи отъ дѣйствителенъ характеръ, които да иматъ за цѣль да подобрятъ економическото състояние на нашето население, ние виждаме реформи отъ характеръ да уякчатъ бюрократизма въ Министерството на Търговията и Земледелието. Прѣдлагатъ ни се реформи отъ г. Министра на Търговията и Земледелието да концентрираме отдѣленията въ двѣ рѣщи: вмѣсто 8 началници на отдѣления, да имаме двама началници на отдѣли — единиятъ да заведва въ всичкитѣ тѣзи отрасли, които обгръщатъ, тѣй да се каже, земледелието и клоноветѣ му, и другиятъ да заведва въ търговията и индустрията.

Г-да, не е да не ви е известно, че всичкитѣ тѣзи отдѣления въ Министерството на Търговията и Земледелието иматъ чисто специаленъ характеръ. Всѣко едно отъ тѣзи отдѣления, като вземете горитѣ, ветеринарната частъ, чистото земле-

дѣлие, а по другия клонъ — търговията, индустрията и минитѣ, ще видите, че тѣ сж специалности съвършено самостоятелни и во главѣ на тѣхъ трѣбва да има хора вѣщи, хора компетентни, хора проникнати отъ своята специалностъ и които непосредствено да се сношаватъ съ изпълнителнитѣ органи въ страната, за да могатъ всичкитѣ тия мѣроприятия на министерството да намѣрятъ своето приложение. Какво прави министерството въ случая? Намѣсто да ни даде нѣкакви реформи въ смисълъ, изпълнителнитѣ органи въ страната, като се инструктиратъ отъ своето началство, да могатъ, при сношаването си непосредствено съ населението, дѣйствително да развиватъ своитѣ специалности, да научатъ населението какъ по-добръ да обработва земята си, какъ по-добръ да отхранва добитѣка си, какъ по-добръ да цѣри добитѣка си и пр., както и по отношение на търговията какви трѣбва да бѣдатъ изучаванията и унѣжванията, които търговскитѣ камари трѣбва да даватъ на индустриалцитѣ, занаятчиитѣ и на търговцитѣ, каква директива трѣбва да се даде на нашата износна и вносна търговия, каква най-цѣлесобразна експлоатация, споредъ нуждитѣ на населението и интереситѣ на държавата, трѣбва да се даде на нашето минно производство и др.; намѣсто тия специални органи сами, непосредствено да се сношаватъ, като иматъ за единственъ свѣтъникъ министра, защото той по тѣзи отрасли е повече свѣтъникъ, понеже тѣ сж специалности, които министърътъ не обладава — той е политическо лице, и, както е заведено у насъ, често пѣти той хаберъ нѣма и отъ общитѣ економически въпроси; намѣсто това направление да бѣде далено отъ реформитѣ, намъ ни се прѣдлага съвсѣмъ друго, да концентрираме отдѣленията и имъ туримъ по единъ шефъ и той да дава директива — значи, да убива инициативата на тѣзи специалисти, като имъ свърже ръцѣтъ да не могатъ да направятъ самостоятелно никакво разпореждане, и всѣкога, каквото позволи и заблагоразсѣди началникътъ, това ще трѣбва да направятъ. Е, моля ви се, кои ще бѣдатъ виновни, че епидемията разсипва добитѣка, че земледелието и клоноветѣ му не правятъ напредѣкъ, че минитѣ стоятъ въ застои и нѣма експлоатация, че занаятитѣ не се модернизиратъ, индустрията пропада и пр.? Кой е кривъ? Началницитѣ на отдѣлитѣ нѣма съмнѣние, понеже началницитѣ на бюрата ще слушатъ тѣхъ и отъ тѣхъ би трѣбвало да изхожда инициативата и разпорежданията. Е, моля ви се, при тия условия, какъ може да се очаква напредѣкъ, какъ може да се очаква развитие на нашето производство и економическо подобрене на нашата страна? Г-нъ Министърътъ на Търговията и Земледелието ни казва, че политиката била такава. Коя политика? Економическата политика ли ни заставлява тѣзи реформи да направимъ?! Економическата политика на министерството била да концентрира службитѣ, да увеличи персонала въ централното управление на Министерството на Тър-

говията и Земледелието и по този начинъ всичко щѣло да трѣгне само по себе! Азъ казвамъ, съ съжаление трѣбва да констатирамъ, че уважаемиятъ г. Министъръ на Търговията и Земледелието така повърхностно гледа на работата въ министерството. Защото, г-да, много друго, съвсѣмъ друго се очакваше отъ прѣдставителитѣ на това министерство. Чакаше се, че тѣзи хора дѣйствително сж проникнати отъ нуждитѣ на това население, на това бѣдствено население. Азъ ще имамъ случая по-късно да ви покажа съ данни, че дѣйствително е нѣмотно населението. И това, което г. Благоевъ изтъкна, че нашето население не се храни достатъчно, че неговото производство отива навънъ не отъ излишѣкъ, но отъ нужда да покрие своитѣ данѣчни и др. отъ въпиюща пужда потрѣбности, той е съвършено правъ. Азъ ще си послужа прѣдъ васъ, г-да, съ цитати отъ статистическото бюро. Съ статистически данни на рѣка ще ви покажа, че нашето производство намѣсто да расте — ще ми позволите да отида на трибуната, защото не се виждатъ цифритѣ отгукъ добръ и не се слуша. (Отива на трибуната.)

Както ви казахъ, народътъ и ние, които даваме кредита, чакаме отъ това министерство, отъ неговата економическа политика да може да се даде единъ потикъ на нашето производство, за да може единъ денъ да се достигне до едно сравнително по-добро и отговаряюще на нуждитѣ благосъстояние на нашето население. Защото, г-да, както забѣлѣжихъ, положението е плачевно и гоzi, който каберъ нѣма, не се занимава съ статистиката, той може да потвърди, че нашето благосъстояние, благосъстоянието на населението отъ денъ на денъ се намалява. Мнозина отъ васъ, които сте близки между самото население, безъ да сте запознати съ статистиката, трѣбва да знаете много добръ — защото вамъ практическиятъ животъ ви е научилъ да гледате трѣзво на работитѣ, — дали благосъстоянието на нашето население расте, или отъ година на година се намалява. Г-да! Фактъ е, че ние сме земеделъческа страна, че ние сме страна, която за дълго врѣме още ще остане земеделъческа и чисто земеделъческа, защото всичкитѣ тѣзи условия необходими за развитието на индустрията, г-да, ни липсватъ засега. И трѣбва добръ това да помните още, че ние не можемъ да бждемъ индустриална страна дотогава, докогато не бждемъ добръ развита земеделъческа страна. Това е общо правило навсѣкѣдъ и никой отъ индустриалнитѣ страни не е достигнала да бжде чисто индустриална, докато прѣдварително не е била добръ развита земеделъчески. И това е твърдъ естествено. Въ развитието на народитѣ, г-да, който е слѣдилъ, ще знае, че има три фактори, които играятъ роль. Тѣзи фактори сж: земята, трудътъ и капиталътъ. (А. Урумовъ: И огньтъ.) Азъ ще Ви моля да ме не прѣкъсвате, защото Вие само глупости може да говорите.

Въ развитието на народитѣ прѣди всичко играе роль стихията, природата. Природата благоприятствува ли, има ли наврѣмenni и нужни дѣждове, ще има и плодородие; нѣма ли това, нѣма и плодородие. Г-да, тѣзи стадии, въ които се намира развитието на народитѣ, сж именно: стадията на развитието на земледелието, стадията на развитието на труда и стадията на развитието на капитала. Ние се намираме въ първата стадия, у насъ трудътъ още не е развитъ, нашиятъ трудъ още не е ползотворенъ, у насъ трудътъ не е добилъ оная форма, за да направи производството по-съвършено, за да направи производството по-изобилно. Ние сме сега, както ви забѣлѣжихъ по-рано, въ непосредственото влияние на стихиятъ, ние сме въ непосредственото влияние на природата. Науката за борба съ природата е чужда за нашия земеделѣецъ. А че това е така, изучаватъ на нашето економическо състояние може най-добръ да го констатира отъ нашата статистика. Когато имаме плодородие, когато имаме земеделѣе добро, ние имаме и добро производство, а, слѣдователно, добра търговия и добъръ износъ. Нѣмаме ли това, природата възпрѣпятствува ли, неблагоприятствува ли, нѣма съмнѣние, че въ такъвъ случай производството го нѣма и нашата износна и вносна търговия спадатъ до минимумъ. А науката е дала възможность тамъ, дѣто трудътъ е развитъ, макаръ тия условия, стихиятъ, да не благоприятствуватъ трудътъ въ борба съ тѣхъ да се развива, производството и ако не расте, то поне не тѣй чувствително се намалява. Значи, ние се намираме въ първата стадия на нашето развитие, ние се намираме въ това положение, че отъ стихиятъ природни само чакаме. Трудътъ взема много малко участие, а капиталътъ още по-малко участвува. Фактитѣ показватъ, че капиталътъ взема нищожно участие въ производството у насъ на земледелието. Обръщамъ вниманието на всѣкиго отъ васъ на познатата истина, че нашето население отъ всички тѣзи капитали, които сж дадени на разположението му, да се ползува, главно отъ капиталитѣ на земеделѣческитѣ каси, много малка частъ отива за подобрене на неговото производство; напротивъ, отива за плащане на всички други нужди, но не и за нуждитѣ на производството. Да вземе той пари отъ каситѣ, да си купи сѣмена, да си купи сѣчива, да си купи всички други необходимости за подобрене на своето производство, казвамъ, че е голѣма рѣдкостъ между земеделѣцитѣ. Значи, трудътъ и поуката, въ случая, не сж достигнали до тази фаза, до това развитие, за да може полезно да използва капиталътъ и затова не сж прави ония, които много говорятъ: „Дайте ни капитали, дайте ни евгинъ кредитъ, ние ще можемъ да развиемъ производството“. Г-да прѣдставители! Прѣди всичко нашето население трѣбва да се възпита, да се образува, да може то разумно да се ползува съ чуждитѣ капитали и да може своя трудъ да използва разумно. Казахъ ви, че статистиката най-добро освѣтление ни дава за

нашето економическо положение. Ако вземемъ отъ датата, откогато стана съединението на Южна-България съ Сѣверна — отъ 1886 г. — до началото на тази година, ние какво ще намѣримъ? Ние имаме, г-да, 16 години, отъ които въ 8 години нашето производство или нашиятъ търговски балансъ, за който г. Министерътъ на Финансите завчера ни говори толкова обстоятелствено — и на който той отдава голѣмо значение за страни като нашата, защото този търговски балансъ е изразъ на нашето економическо благосъстояние, — излиза, че за 16 години ние сме имали... (Н. Габровски: Това ли е изразение на нашето благосъстояние?) Разбира се. Имали сме това, че съ 68.128.521 л. нашиятъ вносъ е прѣвишилъ износа. Това какво показва? Че нашето производство е до такава степенъ слабо, че ние повече сме се ползували отъ външния вносъ, че капиталитъ на нашитѣ кредитни учрѣждения и една частъ отъ заемитѣ, които сме правили досега, сж отишли, тѣй да кажа, не за повдигане на нашето благосъстояние, а повечето сж отишли за такива цѣли, които не сж въ нищо помогнали за подобрене на нашето производство. Казвамъ, около 68 милиона имаме повишение вноса отъ износа. Единствени години слѣдъ 1896 г. — то е 1901 г. и настоящата година — тѣ сж двѣтъ години, дѣто нашиятъ износъ значително прѣвишава вноса. Но това не трѣбва да ни радва, г-да, защото 19-тѣ милиона, за които говори г. Министерътъ на Финансите, които прѣвишаватъ тази година нашия износъ отъ вноса, не се покриватъ отъ друга страна съ това, което не се пише въ статистиката — то е износътъ на нашето злато отъ 25—30 милиона за погашение на нашитѣ дългове. Така щото излиза, че нашиятъ балансъ е неблагоприятенъ, ако щете, и за тѣзи отъ най-благоприятнитѣ години. Казвамъ, защото съмъ въ това отношение съгласенъ съ г. Сарафова, че нашиятъ балансъ има голѣмо значение за насъ, като земеделска страна, защото ние всичко, каквото имаме, минава прѣзъ границата и ние нѣмаме тази възможностъ, която иматъ другитѣ държави, да получаватъ срѣщу направенитѣ на другитѣ държави заеми купонитѣ, нѣмаме и тази възможностъ, щото суровитѣ материали, които дохождатъ въ индустриалнитѣ страни, да се внасятъ за обработване при сравнително много по-малка стойностъ и да се изнасятъ навънъ и продаватъ съ десеторно и повече и на по-сѣмна стойностъ и прочее други доходи отъ вънъ, които не отбѣлзва статистиката. Така щото, ние това го нѣмаме и, щомъ нѣмаме тази възможностъ и нѣмаме тия срѣдства, намъ ни остава да цѣнимъ за нашето благосъстояние само по баланса на нашата търговия, само по нашия износъ и вносъ; то е мѣрилото. Г-да! Още и друго има. Вие знаете, че статистиката за нашето земледѣлие не е уредена достатъчно, въ смисълъ, че нѣмаме за всѣка година, имаме статистика за годинитѣ, когато е имало десетѣтъ, и годинитѣ 1897, 1898, когато се направи опитъ за

земледѣлческа статистика при Министерството на Търговията и Земледѣлието, която статистика ни е дала резултати, отъ които, г-да, ние можемъ, дѣйствиелно, да сѣдимъ, дали нашето производство расте или се намалява. Въ 1892 г. нашето зърнено производство, въ стойностъ по единичнитѣ цѣни, които ни дава статистиката, възлиза, всичко на всичко, на около 194 милиона лева. Това е нашето зърнено производство прѣзъ 1892 г. Въ 1898 г. нашето производство възлиза на около 261 милионъ лева, а въ 1899 г. едва на около 169 милиона лева. Това, раздѣлено по числото на населението, ето какъвъ резултатъ ни дава. Отъ пшеницата се пада на единъ човѣкъ 319 кгр. и 816 гр. въ 1892 г.; отъ ръжъ — 85 кгр. и 365 гр.; отъ кукурузъ — 80 кгр. и 651 гр.; отъ оризъ — 558 гр., или всичко на единъ човѣкъ се падатъ 486 кгр. и 390 гр. зърнени храни. Ако извадимъ отъ тѣзи 486 кгр. 10% най-малко за сѣме, ако извадимъ слѣщо това, което г. Благоевъ ни казва, 32% износъ отъ нашитѣ храни, и ако извадимъ още и туй, че срѣдно, както общата статистика показва, на единъ човѣкъ трѣбватъ най-малко 400 кгр. храна на годината, ще излѣзе, че нашето население прѣзъ 1892 г. е имало грамаденъ недостигъ отъ храна и е живѣло на смѣтка на миналата и бѣдната година. Това не показва ли, че то отдѣля отъ залька си, за да изнася навънъ или продава своитѣ храни, за да може да посрѣтне своитѣ грамадни нужди? Въ 1898 г. какво става? Въ 1898 г. нашето производство отъ зърнени храни, както ви казахъ, възлиза на обща стойностъ на около 261 милионъ лева или 545 кгр. на човѣкъ. Отъ тѣхъ 30% извадени за износъ, оставатъ около 400 кгр. Извадѣте отъ тѣхъ за сѣме, за други такива нужди, като за храна на добитѣка, каквито сж свинетѣ, на нѣкои отъ тѣхъ какво ще остане? Ще останатъ всичко около 350 кгр. храна на човѣкъ. Това, г-да, показва, че нашето население още достатъчно не се храни, толкова, колкото е необходимо, колкото е признато отъ статистиката, че е необходимо въ всичкитѣ държави въ цѣлия свѣтъ. 1899 г., тя е една отъ още по-нещастнитѣ. Въ 1899 г., г-да, имаме на човѣкъ всичко 326 кгр. Отъ тѣхъ извадѣте за износъ, за сѣме и ще намѣрите, че за населението, всичко на всичко, оставатъ около 250—260 кгр. храна. Е, моля ви се, при тѣзи условия може ли да се говори за нѣкакво благосъстояние на нашето население? Вие ще ми позволите, г-да, още една друга статистика да ни прочета: тя прѣдставлява още по-голѣмъ интересъ и рисува още по-ясно нашата економическа нищета, ако щете, по моитѣ възгледи, едно сравнение въ отношение на бюджета, въ отношение на търговията, външна и вътрѣшна и въ отношение на населението на България съ всичкитѣ европейски държави. Това сравнение го правя за приблизителна оцѣнка, като не отричамъ, че нѣкои отъ цифритѣ може да не прѣдставляватъ съ голѣма точностъ дѣйствиелността. (Чете.)

Държави	Година	Общо бюджетът имъ въ хиляди лева	Общата търговия въ хиляди лева		Всичко	Процентно отношение на бюджетитъ съ търговията	Процентно отношение на общия бюджетъ съ бюджетитъ на		Население	На квадратен километър	На жителъ се пада	
			Износъ	Вносъ			Марината Войната	Просвъщението			Отъ бюджета	Отъ търговията
Русия . . .	1901	4.671.259	1.978.217	1.667.139	3.645.356	78.00%	{ 5.23% 21.79%	1.99%	128.930.319	6	34.69%	28.27%
Франция . .	1901	3.554.602	5.533.500	5.848.000	11.381.500	320.24%	{ 9.21% 19.50%	6.24%	38.641.333	72	91.98%	294.54%
Италия . . .	1901/2	1.811.924	1.338.246	1.700.236	3.038.482	169.63%	{ 6.85% 15.02%	2.74%	32.449.754	113	55.19%	93.63%
Германия . .	1901/2	2.942.651	5.764.226	7.207.017	12.971.243	434.43%	{ 8.81% 28.59%	—	56.356.246	104	52.21%	230.16%
Англия . . .	1901/2	6.117.343	8.859.343	13.076.879	21.936.222	358.61%	{ 12.06% 37.49%	5.12%	41.605.220	132	147.03%	527.24%
Белгия . . .	1901	488.429	1.922.900	2.215.800	4.138.700	847.95%	{ — 11.33%	3.00%	6.815.054	231	71.89%	607.28%
Швейцария .	1900	101.033	836.079	1.111.109	1.947.188	1.895.91%	{ — 26.97%	—	3.313.817	80	31.01%	588.04%
Швеция и Норвегия .	1902	310.553	501.459	706.703	1.208.162	394.82%	{ 15.03% 25.70%	10.46%	7.376.321	9	41.48%	163.79%
Дания . . .	1901/2	104.526	510.329	688.910	1.199.239	1.179.24%	{ 9.72% 14.13%	9.58%	2.464.770	62	41.29%	486.70%
Холандия . .	1901	313.891	4.132.380	3.559.920	7.692.300	2.363.22%	{ 10.67% 14.75%	—	5.179.138	157	63.00%	1.485.28%
Испания . . .	1902	936.006	864.367	1.045.391	1.909.758	200.00%	{ 2.70% 18.70%	1.97%	18.089.500	36	50.05%	105.57%
Португалия .	1900/1	284.846	139.071	268.830	407.901	165.28%	{ 7.98% 10.85%	—	5.428.800	61	45.47%	75.14%
Ромъния . . .	1901/2	218.500	280.000	216.986	496.986	227.46%	{ — 17.76%	4.00%	5.912.520	45	36.95%	84.06%
Сърбия . . .	1901	74.018	66.522	54.028	120.550	162.90%	{ 23.78% 7.04%	4.59%	2.493.770	52	29.67%	48.35%
Гърция . . .	1900	70.689	64.316	81.891	146.207	215.01%	{ 16.29% 21.15%	4.69%	2.433.806	37	27.93%	60.09%
България . .	1901	96.065	82.769	70.044	152.813	159.07%	{ 21.17% 2.96%	8.21%	3.832.227	40	25.06%	39.87%
	1897/901	96.826	63.569	66.657	130.000	135.00%	{ 21.17% 24.40%	—	3.733.189	38	25.73%	34.80%
Турция . . .	1897/8	425.753	339.112	538.982	878.094	207.09%	{ 2.96% 24.40%	?	23.989.500	8	17.66%	36.60%
Персия . . .	1898/9	37.500	72.325	127.675	200.000	?	{ ? ?	?	9.000.000	6	—	22.22%
Япония . . .	1900/1	636.375	528.737	551.005	1.079.742	169.65%	{ 16.07% 20.79%	2.55%	46.450.911	111	13.70%	23.44%
България . .	1892	88.248	74.640	77.303	151.940	172.17%	{ 24.76% —	—	3.310.713	34	26.66%	45.90%

(Г. Кирковъ: Ама тамъ за Швейцария влиза не само за армията, а и за гимнастически дружества и пр. — то е цѣла подготовка.)

България, г-да, ако вземемъ послѣднитѣ петъ години, тѣ ни даватъ 130 милиона сръдно износъ и вносъ; при единъ бюджетъ отъ 96 милиона, ние харчимъ отъ бюджета си: за войската 21%, за търговията и общественитѣ сгради 15%, за просвъщение 8%. На човѣкъ се падатъ 25 л. отъ бюджета, а отъ търговия 34.80%. Както виждате, на човѣкъ у насъ най-малко се пада отъ бюджетъ, но отъ търговията, г-да, сме най-слаби — 34 л. Това го нѣма нито въ Гърция, нито въ Сърбия — не говоря за голѣмитѣ държави. Ако вземемъ миналата 1901 г., която е една отъ добритѣ години, при 96 милиона бюджетъ, имаме 152 милиона износъ и вносъ. Отношението на бюджета къмъ търговията е: 100 къмъ 159. Харчимъ за обще-

ствени сгради и търговия 15% отъ бюджета и 8% за просвъщение. Падатъ се 25 л. на човѣкъ отъ бюджета, а на търговията се падатъ 39 л.

Сега да сравнимъ, каква е била България прѣди 10 години. Да вземемъ бюджета за 1892 г. и търговията, както я намираме въ статистиката. Тая година, прѣдшествующитѣ и слѣдующитѣ нѣколко сѣ били отъ добритѣ плодородни години — износътъ и вносътъ е билъ отъ 140—150 милиона годишно, а въ 1893 г. е достигналъ 182 милиона. Така че, при единъ вносъ и износъ отъ 151 милионъ и при единъ бюджетъ отъ 88 милиона, при едно население отъ 3.310.000 жители, отъ бюджета се пада 26 л. на човѣкъ, а отъ търговията — около 46 л.; а сега, при добрата минала година, отъ търговията се пада на човѣкъ едва 39 л.

Г-да! Отъ тия статистически данни едно заключение може да се извади, че намѣсто ние еко-

номически да правимъ нѣкакъвъ прогресъ, намѣсто нашето производство да се увеличава, а заедно съ това да се увеличава и нашата търговия, външна търговия, и да расте, слѣдователно, нашето благосъстояние, ние; напротивъ, економически като че отиваме рачешки. Ето защо, г-да, не бѣше правъ уважаемиятъ г. Министъръ на Финанситѣ завчера, когато казваше, че, слѣдъ заема, който ние направихме миналата година, вече нашето финансово и економическо положение се значително подобрило; платили сме си отъ заема дълговетѣ, годината се падна добра, имаме бюджетенъ излишъкъ и съ това се обяснявало увеличението на разходния бюджетъ за идущата година! Но, г-да, както ви казахъ и по-рано, съ 16 години, като почнемъ отъ 1886 г. насамъ, до настоящата година, ние сме имали всичко на всичко 4 години съ търговия на общъ износъ и вносъ отъ 110 до 113 милиона, 4 години отъ 130—150 милиона, 5 години отъ 150—155 милиона, а едва 3 години отъ 180—182 милиона. Вие виждате, че отъ 16 години 8 сж плодородни и 8 неплодородни. При такива условия не трѣбваше ли почитаемото правителство да се замисли, че не може да се върви така, че трѣбва да станатъ намаления, че трѣбва да живѣемъ по нашитѣ скромни сръдства, колкото това ни позволява економическото състояние на страната; защото най-лесно е да се уравнимъ бюджетътъ, като се повишатъ данъцитѣ, но трѣбва да помислимъ отъкъде ще вземемъ тия данъци. Всѣки отъ васъ, навѣрно, ще е получилъ оплакване за извънредното увеличение, което напоследъкъ стана върху патентитѣ. Е добръ, г-да, азъ ви питамъ: какво особено развитие на търговията настана, какви голѣми обществени прѣдприятия има държавата, какво особено повдигане на производството има, за да могатъ тѣзи увеличения да се оправдаятъ? Прѣди г. министърътъ да бѣде министъръ на Финанситѣ, той трѣбва прѣди всичко да бѣде министъръ на България и като министъръ на България да има прѣди всичко прѣдъ видъ економическия халъ и кредитоспособностъ на населението, която е политика надъ политикитѣ. Производството захване ли да нараства всѣка година; общата търговия съживи ли се съ прогресивното увеличение на износа, ежегодно, тогава се оправдава и увеличението на бюджета. Тѣзи условия нѣма ли ги, на правителството или собствено на министритѣ на Финанситѣ и Търговията и Земледѣлието се налагаше длъжностъ да ни сезиратъ съ редъ мѣроприятия, които да могатъ дѣйствиелно да повдигнатъ народното благосъстояние и позволятъ за увеличение и на бюджета. Но, за съжаление, азъ не виждамъ въ почитаемото правителство една опрѣдѣлена директива, добръ разбрана економическа политика. Къдѣ му е економическата политика? Въ това ли, че въ министерството сж направени реформи, като въ централното управление сж прибавени нѣколко чиновници? Къдѣ сж редъ мѣроприятия и законопроекти,

които иматъ за цѣль повдигане на народното благосъстояние? Азъ не казвамъ, че това може да стане въ година или двѣ, но трѣбва да се даде потикъ. (И. Бобековъ: Пари иска.)

Г-да! Ако не намѣримъ пари за друго, за нашето производство трѣбва да намѣримъ пари. Ние харчимъ за нашето просвѣщение 8% отъ бюджета и ние сме слѣдъ Швеция и Норвегия — тя харчи 10%, а Дания харчи 9%. Ако харчимъ днесъ 8%, което е доста за нашитѣ економически сили, ние можемъ да оползотворимъ тая сума, като прибавимъ, ако е нужно, още 1—2% повече. Така че нашето население, което излиза отъ тѣзи училища, да бѣде полезно на себе си, да бѣде полезно на страната, да бѣде полезно на производството. Дания, която се радва на такова грамадно благосъстояние, на което всички, особено земледѣлческитѣ, народи съ прѣстъ да я сочатъ и да я подражаватъ, то това положение тя го дължи най-много или изключително на училищата. Училищата въ Дания сж, които сж дали най-силниятъ потикъ въ економическия ѝ прогресъ. Основнитѣ и трикласнитѣ училища изключително сж, тѣй да кажа, специални по отношение на земледѣлието и клоноветѣ му. Земледѣлческото учение ще го сръщешете не само въ основнитѣ и трикласни училища, но още и въ гимназиитѣ, където има специални курсове. Независимо отъ това, въ Дания има стотини училища за възрастното население — отъ 16—18 години нагорѣ. Тия курсове се продължаватъ всичко на всичко 4—5 мѣсеца; тѣ се отварятъ въ ноемврий и се слѣдва въ тѣхъ до априлий мѣсець, а слѣдъ това прѣзъ лѣтния сезонъ въ тѣзи сѣщитѣ училища слѣдватъ сѣщия курсъ момичета. Въ тия курсове за възрастнитѣ изключително се прѣполага това, което се отнася до тѣхния поминѣкъ, изключително по земледѣлието и търговията. И тѣзи училища сж направили голѣмъ прѣвратъ въ тази страна. Вие едно трѣбва да признаете, че до тогава, докогато нашето население не дойде въ съзнание разумно и разсѣдливо да разбере своитѣ нужди, да разбере начина, по който трѣбва да подобри своето производство, благосъстояние у насъ не можемъ да очакваме, защото тѣй, както сега сж поставени нашитѣ училища, какво излиза? Научи се дѣтето да чете и да пише, стои по 2, 3, 4 години въ училището и слѣдъ това въ нѣколко години всичко изфиряса изъ паметъта му и не може положително съ нищо да си послужи въ своя занаятъ, защото така се е сложило мнѣнието въ народа за училищата, че тѣ не даватъ поука въ практическия занаятъ. Ако на това сѣщото население бѣха се дали по други знания, уцѣтило би се къмъ изучаването на този отрасълъ, който именно е неговиятъ занаятъ, като напр. земледѣлеца къмъ изучаване на земледѣлието, на скотовѣдството, ако щете на масларството и пр. — на това именно, което е занаятъ на неговия баща, комшия и къмъ което има влѣчение, азъ ви увѣрявамъ, че съ тѣзи прѣдварителни познания отъ училището щѣше да про-

дължава по-късно да се усъвършенствува, като вземе книжки по интересующия го отрасъл, за да може да използва повече своя занаят и да си помогне за да увеличи своето производство и богатство. По този начин ние щяхме да видим, че въкъсо време цял един прѣвратъ щѣше да последва въ нашето производство. Нашиятъ основенъ учителъ, нашиятъ свещеникъ могатъ да направятъ твърдѣ много въ това отношение. Страни, като Холандия, Дания, Швейцария, на свещеницитѣ най-напрѣдъ дължатъ своя напрѣдѣкъ; тѣ сж били, тѣй да се каже, пионери въ економическото имъ развитие — съ рѣчи, проповѣди, съ практическа поука и пр. сж достигнали да прѣобразуватъ стопанския животъ на цялото население. У насъ, додѣто ние не трѣгнемъ въ този пътъ, додѣто ние не направимъ нашитѣ училища истински пепиниери по отношение повдигането народното благосъстояние, истински ръководители въ пътя на своето економическо развитие, ние нѣма да имаме никакъвъ напрѣдѣкъ, не можемъ да очакваме нищо положително въ това отношение; ние ще имаме, както и сега, за форма добри може би надзиратели, инспектори и каквито щете още други, за да се залѣгваме съ идеята, че се прави нѣщо, но нѣма да имаме това, което е нужно, нѣма да имаме, г-да, напрѣдѣкъ въ нашитѣ стопанства. А, както ви казахъ, ние сме земеделческа страна и такава ще си останемъ. Затова е нужно да се обърне внимание на масата. (Л. Дуковъ: Назадъ ще оставаме, нѣма да вървимъ напрѣдъ.)

Г-да! Въ този редъ на мисли, азъ има да прибавя, че дотогава, додѣто не стане и у насъ тази реформа, това прѣобразование, никакво подобрене въ нашето производство нѣма да стане; додѣто ние имаме бюджета, какъвто е настоящиятъ, въ който нищо друго нѣма, освѣнъ ежегоднитѣ шаблонни параграфи за единъ и сѣщи чиновнически персоналъ, ние нѣма да очакваме подобрене на нашето економическо положение. Народното прѣдставителство, вървамъ, щѣше да посрѣщне съ удоволствие разходи въ бюджета, които да иматъ за цял да подготвятъ учители, надзиратели, пѣтующи учители, които да се командироваатъ за специализиране въ образцовитѣ европейски стопански заведения, защото ние ги нѣмаме тукъ такива, а ще трѣбва да пращаме навънъ, за да се усъвършенствуватъ за по 1—2 години. Не е сѣ едно да вземешъ одного отъ училищната скамейка, свършилъ-несвършилъ, и да го туришъ на практика за ръководител и наставникъ. Ако имаше такива суми прѣдвищени, азъ мисля, че всички съ готовностъ щѣхме да приемемъ и това щѣше да ни убѣди, че министерството има нѣкакъвъ планъ за дѣйствиe. Такива трѣбва да бѣдатъ нашитѣ стипендианти за въ бѣдѣще и такива трѣбва да бѣдатъ нашитѣ специалисти и отъ такива специалисти само има страната ни нужда.

Л. Дуковъ: Азъ ще Ви моля, при другитѣ мѣрки, които прѣпорѣчвате, недѣйте отбѣгва да кажете,

че додѣто сж тия несправедливи данѣци, нѣма да напѣдва това земеделѣние съ пѣтующи учители. Прѣпорѣчайте тази мѣрка и на правителството и, когато вие единъ день, дай Боже, дойдете, ги вземѣте. Тия данѣци съсипватъ земеделѣнието, не го настрѣчаватъ никакъ.

Прѣдседателствуващъ А. Франгя: Моля Ви се, г-нѣ Дуковъ, когато вземете думата, прѣпорѣчайте мѣрки, които желаете.

Д. Яблански: И тамъ ще дойда. За да ви обърна вниманието, г-да, какво значение отдаватъ въ другитѣ страни на тия специалисти, за които говорихъ, по отношение повдигането економическото състояние и въ частности земеделѣнието, азъ ще ви посоча за примѣръ какво направи Ирландия въ 1894 г., когато създаде министерството на търговията и земеделѣнието. Ние знаемъ, че понапрѣдъ въ тази държава нѣмаше министерство на търговията и земеделѣнието. Какво направи? Прѣди да се създаде това министерство, командирована чиновници въ цяла Европа, да отидатъ и изучатъ какъ сж устроени тия министерства въ другитѣ държави — тѣхнитѣ функции и участието на държавата въ стопанския животъ на народитѣ. Англия е до самата Ирландия, слѣдователно, имаше откъдѣ да взематъ поука, имаше на ръка всички данни, всички нужни упѣтвания, които ѣ трѣбваша, но, при сѣ това, ирландскитѣ патриоти памѣриха, че живиятъ примѣръ ще ги освѣтли най-рационално. Вие виждате каква голѣма важностъ отдаватъ, когато се касае да се помогне бѣрже на народа. Лесно е да четете отъ книгитѣ и да цитирате, че тамъ било това, тамъ било онова, но когато дойде да го приложите на практика, тамъ е мъжнотията. И ако има разочарование въ нашето население противъ нашитѣ специалисти, то е затова, защото тѣ сж теоретици, безъ практическа подготовка, и когато примѣнятъ своитѣ знания на практика, населението се разочаровава, защото вижда, че тѣхнитѣ знания не сж приложими въ практическия животъ, и достатъчно е нѣколко фиаска да прѣтърпятъ, за да изгуби населението всѣка вѣра въ тѣхъ. Това нѣмаше да бѣде, ако министерството би се погрижило да подготви добъръ и всестранно подготвенъ персоналъ, който да бѣде истински пионеръ за нашето економическо повдигане, специално, ако щете, за повдигане на нашето земеделѣние. (Л. Дуковъ: Има ги.) Има ги, но ви казвамъ, че не сж подготвени. Нийдѣ въ Европа лице свършивше специално учебно заведение нѣма да отидатъ да го взематъ въ министерството да ръководи цяло отдѣление или да управлява земеделѣнческо училище, ако прѣдварително на практика не е показалъ, че разбира своята специалностъ. (Я. Забунувъ: Има нѣкои надарени отъ природата.) Никакво надарение отъ природата. Природата нищо не помага въ случая, а трѣбватъ знания, които само практическия животъ ги дава.

И затова именно казвамъ, че прѣтърпѣха тия г. г. наши специалисти това голѣмо фиаско. (Я. Забуновъ: По-късо.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля Ви се, г-нъ Забуновъ, вземѣте послѣ думата и отговорѣте!

Д. Яблански: Имаме земеделѣчески надзиратели и инспектори, но кажете вѣдѣ, освѣнъ съ малки изключения въ вѣкоя околия, сж дали нѣкакъвъ тѣлокъ за повдигане нашето земеделѣие. Частично подобрене, както казахъ, има нѣкъдѣ, но то още не значи нищо. Ние намираме нашето земеделѣие още въ тази стадия на развитие, каквото е било прѣди цѣлъ вѣкъ. По сжщия начинъ се работи, сѣ сжщитѣ ония земеделѣчески орджия и приеми — за оране, вършене, сѣ сжщото отгледване на добитѣкъ, сѣ по сжщия начинъ се удовлетворяватъ всичкитѣ казайствени нужди. Отъ частичното подобрене, което има тукъ-тамъ, масата на земеделѣческото население е чужда и за нея не може да се говори. Масата е 80% отъ цѣлото население въ страната. Азъ не казвамъ, че сж много чиновницитѣ. Напротивъ, азъ поддържамъ, че ако бюджетътъ бѣше прѣдставенъ съ персоналъ подготвенъ и въ много по-голѣма пропорция, на хора вѣщи и съ добра подготовка, при единъ планъ на дѣйствиe, азъ съ удоволствие, па и вие, вѣрвамъ, щѣхте да гласувате да го приемемъ; защото поне щѣхме да видимъ, че министерството има нѣкаква политика, за да се помогне на това население. Трѣбва да кажа и това, че отъ централното управление каквито и разпорѣждания да се даватъ, нѣма да постигнатъ цѣльта си, додѣто непосредственитѣ органи, които сж до самото население, не бждатъ подготвени, за да могатъ съ думи и дѣла да помогнатъ на населението. Докато нѣмаме хора, както ви казахъ, въ лицето ако щете на основнитѣ учители, въ лицето на пѣтующитѣ учители, въ лицето на нашитѣ свещеници и пр., които да сж въ контактъ постояненъ съ нашето население; докато нѣма лица подготвени и вѣщи, които днесъ да му покажатъ едно, утрѣ — друго, други-денъ — трето, нѣма друго-яче да му се помогне и нѣма да има прогресъ въ нашата изтощена страна. (Г. Кжрджиевъ: Вие сѣкашъ отъ планината слизате. Това го имаме въ нашата страна!) Азъ ви казвамъ какви реформи трѣбва да се направятъ въ случая. Нашитѣ основни учители напуцатъ училищата въ май мѣсецъ и се връщатъ въ октомврий. Е добръ, една реформа въ смисълъ, щото тия учители въ това врѣме да се пратятъ въ земеделѣчески училища да се подготвятъ, е належаща. Селскитѣ учители, прѣди всичко, трѣбва да разбира и отъ земеделѣието. Азъ ви увѣрявамъ, че ако тѣзи учители иматъ подготовка по земеделѣието, ще направятъ цѣлъ прѣвратъ въ страната, понеже отъ тѣхъ най-лесно и праектно могатъ да се направятъ незамѣними

въ случая ръководители по земеделѣието. Това трѣбва да искаме и отъ нашитѣ свещеници. Ние имаме вече семинария и въ тая семинария би било желателно да може да се въведе единъ отдѣлъ по земеделѣието. Нека нашитѣ свещеници да бждатъ въ сжщото врѣме и културни просветители — не стига да бждатъ само духовни просветители. Защото какво искате отъ едно население, съсипано економически, каква набожностъ, какъвъ моралъ, особено когато домашнитѣ и други нужди го заставятъ да се излага на всевъзможни съблазни? А тѣзи нужди може да се отстранятъ само по този начинъ — чрезъ забогатяване.

Уважаемиятъ г. Дуковъ ми каза, че нѣма да се повдигне нашето земеделѣческо население, докато плаща тия несправедливи данѣци. Сега, дали сж справедливи или не, то е другъ въпросъ. Несправедливи може да бждатъ, защото, може би, не се плащатъ равномерно. Най-добръ е да плаща всѣки колкото срдѣствата му позволяватъ, а не да се искатъ непомѣрни данѣци. Това е истина, г-да; голѣмъ недостатѣкъ у насъ е въ това отношение и той се дължи на туй, че у насъ нѣма още кадастръ. Наша длъжностъ бѣше още слѣдъ Освобождението да помислимъ за кадастра. Ако ние бѣхме кадастрирали нашитѣ земи, нѣмаше да виждаме това чудо, каквото става днесъ прѣдъ сждилищата за правособственостъ — сждилищата се прѣтрупани съ процеси и никой не знае какво притежава. Това съсипва населението, съсипва го и данѣчната система, защото не може да се разхвърли сега друго-яче, освѣнъ приблизително или, по добръ, произволно. Ако имаме кадастрална данѣчна система, данѣктъ щѣше да бжде разхвърленъ равномерно и кадастрътъ щѣше да помогне много за рационалното обработване на земята. Защо? Защото трѣбва да разберемъ, че додѣто нашитѣ земи не се концентриратъ и всѣки земеделѣецъ, като начне на пролѣтъ и свърши всичко до есень, да работи на едно и сжщо мѣсто, а да не отива да работи единъ денъ на единия край, а другъ денъ на другия на селското землище и така да губи еднакво врѣме въ ходене, колкото и въ работа. (П. Вжжаровъ: По единъ часъ далечъ ходятъ. — Л. Дуковъ: На това погрѣчи и законътъ за наслѣдството!) Концентрирането на земитѣ трѣбва да стане, защото, ако не стане това концентриране, не може и да има правилно и образцово стопанствувание, не може да има онова интензивно земеделѣие, съ каквото се гордѣятъ образованитѣ страни, а ще останемъ сѣ такива кочущи земеделѣци, по-нищи и още по-слаби економически отколкото досега. Законътъ за наслѣдството и той въведе една цѣла пертурбация въ земеделѣието. Е добръ, ние съ него не сме се занимавали, защото е длъжностъ на правителството то да проучи въпроса и ни сезира. Ако едно правителство не се занимае съ мѣроприятия за повдигане благосостоянието на населението, азъ питамъ, за какво то е дошло да управлява? Тогава то ще прилича повече на едно

дружество, на единъ синдикатъ, който е пипналъ властта съ цѣлъ да експлоатира страната, — да събира данъци и да охранва синдикиранитѣ партизани. На това прилича. Въ 1901 г. вие помните, че имаше конгреси два: единъ по земледѣлието и другъ по търговията и индустрията. Тогава всички одобрихме тая идея на тогавашния Министъръ на Търговията, защото помислихме, че правителството има сериозно намѣрение да направи нѣщо за нашето економическо повдигане. Всѣки прѣдполагаше тогава, че отъ редъ въпроси и прѣдложения, които тогава се разискваха въ тѣзи конгреси, дѣйствително министърътъ има сериозно намѣрение да сезира Събранието отпослѣ съ редъ законопроекти отъ характеръ, както ви казахъ, за повдигане нашето економическо положение; а то излѣзе, че било само залъгване на населението. Напр., въ земледѣлския конгресъ се разискваха слѣдующитѣ отъ сериозна важностъ въпроси: първиятъ бѣше какви трѣбва да бѣдатъ направленията и програмитѣ на сръднитѣ земледѣлчески училища, колко такива да има и дѣ; вториятъ — какви трѣбва да бѣдатъ изобщо нашитѣ земледѣлчески училища; трето, каква организация трѣбва да се даде на изпитателнитѣ земледѣлчески станции; четвърто, какви мѣрки да се взематъ за подобрене на скотовѣдството; пето, какви измѣнения трѣбва да прѣтърпи законътъ за застрахуване земнитѣ произведения отъ градобитнина; шесто, за варантния кредитъ отъ земледѣлскитѣ каси; седмо, законопроектътъ за челиднитѣ имоти; осмо, законопроектътъ за привилегитѣ на земледѣлскитѣ каси — това го дадохъ прочее; девето, законопроектъ за складовѣтѣ на земледѣлскитѣ орджия и машини, и, десето, законопроектъ за земледѣлския съвѣтъ. Отъ тѣзи подъ редъ 10 прѣдложения, питамъ ви, които се разискваха въ съвѣта, съ колко отъ тѣхъ надлежния министъръ дойде да сезира народното прѣдставителство, за да станатъ закони и се достигне гонимата цѣлъ? Защо бѣха тѣзи съ мѣсеци дебати? Изказаха се — който е челъ протоколитѣ отъ васъ или е присѣствувалъ на засѣданията, ще знае — много трѣзви сѣждения, но, за жалость, останаха въ архивитѣ, както сѣ останаха и отъ по-рано въ архивитѣ и още много други подобни разисквания. И г. Тодоръ Иванчовъ, едноврѣмешниятъ Министъръ на Просвѣщението, ако помните, и той бѣше свикалъ единъ такъвъ съвѣтъ за въвеждане на земледѣлческото образование въ основнитѣ училища и тамъ се съ мѣсеци разисква и тѣзи разисквания останаха въ архивата. Е, моля ви се, не бѣше ли това само хвърляне прахъ въ очитѣ на населението, на обществото, че дѣйствително правителството или министерството взема редъ мѣрки, за да сезира отпослѣ Народното Събрание съ редъ мѣроприятия отъ характеръ за повдигане на нашето поминѣчно състояние? Нищо нѣма внесено досега. Има внесени: законопроектъ за градобитнината, другъ за горитѣ, трети за еснафството, но тѣ всички лежатъ въ архивата. Да, и двата сѣ внесени по частна

инициатива. Законопроектътъ за горитѣ е внесенъ отъ правителството, но още не е миналъ на първо четене и, както е приготвенъ, едвали ще мине. Въ търговско-промишления конгресъ тоже бихте искали да знаете навѣрно какво се разисква и какви сѣ резултатитѣ. Тамъ се разискваха търговскитѣ договори: какви трѣбва да бѣдатъ нашитѣ търговски договори за въ бѣдѣще, въ смисълъ какъ да се защитятъ интереситѣ на производителитѣ по-добрѣ и пр. Вие знаете, че нашитѣ търговски договори изгичатъ скоро — на 19-й този мѣсецъ, че ние трѣбваше да вземемъ мѣрки, за да влѣземъ въ прѣговори за нови договори. Второ — прѣдложението за житната търговия — както виждате сѣ громки, сѣ голѣми названия; трето — законопроектътъ за розовото масло; четвърто — законопроектъ за еснафскитѣ сдружения; пето — за желѣзнопѣжитнитѣ тарифи, и, шесто, за търговскитѣ камари. Е добрѣ, г-да, отъ всичкитѣ тѣзи законопроекти и прѣдложения, които се разискваха, нито едно отъ тѣхъ ние не видѣхме да бѣде усвоено отъ правителството и да бѣде сезирано народното прѣдставителство. Не казвамъ, че съ тѣхъ ще постигнемъ Богъ-знае какво, но то щѣше поне да покаже, че правителството има нѣкаква економическа политика, че има програма, че иска да направи и то нѣщо за повдигането на народното благосъстояние.

Вие знаете каква врѣва се вдигна на врѣмето, когато се сключиха търговскитѣ договори, и то главно отъ вашитѣ водители, че тогавашното правителство не било запазило нашето производство — индустриално-занаятчийско, ако щете и земледѣлческо. Е добрѣ, условията, при които тогава се сключиха търговскитѣ договори, бѣха съвсѣмъ различни отъ днешнитѣ, защото тогава ни свързваше Берлинскиятъ договоръ и ние не можехме да искаме повече отъ това, което ни се отстъпи съ голѣми трудности. Но сега, г-да, имаме вече спечелено право отъ миналия прецедентъ и, слѣдъ изтичане уговорения срокъ, ние се намираме съ свързани ръцѣ. Тукъ му бѣше мѣстото правителството да помисли, какво да направимъ ние, за да можемъ въ бѣдѣще дѣйствително да запазимъ нашата земледѣлческа индустрия, нашата външна и вътрѣшна търговия. Поиска се отъ правителството още тогава, въ конгреса — помня добрѣ, — респективно отъ почтения Министъръ на Търговията и Земледѣлието, да се знае, какви изучавания сѣ направени за нашата индустрия, еснафство и земледѣлие, за да може съвѣтътъ, като базира разискванията си върху тѣзи изучавания, да се произнесе по сѣщностъ на приготвенитѣ тогава тарифи. Оказа се, че този въпросъ не бѣше занимавало правителството, оказа се, че никакви изучавания не бѣха станали и затова му се заяви, че никакви разисквания на тарифи не могатъ да станатъ, докогато не се знайтъ нуждитѣ на населението — на тѣзи еснафци, земледѣлци и индустриалци, за които ще се сключватъ самитѣ договори. Ето вече оттогава ще станатъ скоро двѣ години и трудоветѣ на тая анкета ние

ги нѣмаме. Както ви казахъ, сроковетѣ на търговскитѣ договори изтичатъ сега на 19-й и ние не сме сезирани съ никакъвъ проектъ, за да прѣпоръчаеме на правителството, какво поведение трѣбва да държи при сключването на бъдѣщитѣ търговски договори. И тукъ му е мѣстото, при разискване на тарифата, народното прѣдставителство да каже на правителството каква политика трѣбва да има: политика само за повдигането на земледѣлието ли, само за повдигането индустрията ли, или политика за повдигането и на едното, и на другото. Назначи се анкетна комисия едва въ май мѣсецъ тая година, и какво ѝ се даде? Даде ѝ се да направи монография на нашето земледѣлие, на еснафството и на индустрията. Е добръ, г-да, това е прѣкрасна идея; тази монография има си мѣстото, но за това трѣбва да има врѣме, за да се направи. Тя има еднакво наученъ характеръ, както и практически. Имаше си мѣстото тази монография да стане въ продължение на 3—4 и 5 години, но да стане основателно, цѣлесъобразно и да може да служи за база въ бъдѣще за проучването на всичкитѣ тия отрасли. Но не стана това. Тази монография се начена и съ електрическа бързина съставителитѣ ѝ обикалятъ България. Намъ не ни трѣбваше такава монография засега, тъй набързо съставена, намъ ни трѣбваша статистически данни за състоянието на нашитѣ разни индустриални и занаятчийски заведения и корпорации, въ какво положение се намиратъ тѣ, сѣщо нашата търговия изобщо въ какво положение се памира и кои отъ поминѣчнитѣ отрасли заслужаватъ по-голямъ покровителство и кои по-малко. Не сме ние бо-зна какъвъ голѣмъ факторъ въ международния концертъ, та да си наложимъ водята въ единъ такъвъ важенъ актъ като търговския договоръ, за да кажемъ прѣдварително съ увѣреностъ, че еди-какъвъ договоръ ще направимъ. Нашитѣ договори, които ще сключимъ, нѣма бо-зна каква голѣма разлика да иматъ отъ минатитѣ търговски договори. Желателно е да станатъ подобрения, които да отговарятъ на нашитѣ нужди, но не очакваме нѣщо особено, защото ние не сме въ състояние да водимъ война такава, която, може би, ще ни се отерие отъ великитѣ държави въ търговско отношение. Така щото, безъ да се чака на тая монография да се продължава изучаването ѝ по-нататѣкъ, засега трѣбваше да бъдемъ сезирани съ единъ проектъ, съ едно изучаване, ако щете на бърза рѣка направено, но да направимъ нѣщо: да се каже, че ние като ще денонсираме нашитѣ търговски договори, ние имаме една база приготвена за бъдѣщитѣ договори, върху която нашето правителство да може да начене прѣговоритѣ. Но, г-да, както ви казахъ, това нѣщо не стана. Това, може би, ще стане идущата година. Не зная, но естествено е, щомъ се прѣдприеме да се приготви такава тарифа, не бѣше ли му врѣмето сега да бѣде готова въ тая сесия? Щомъ прѣзъ текущия мѣсецъ се денонсиратъ договоритѣ, трѣбваше да има нѣщо прѣдварително установено у насъ. Ето защо, азъ пакъ

повтарямъ да кажа, че ако нашето уважаемо правителство имаше нѣкакъ планъ на дѣйствиe, усвоенъ по-рано още, и вземѣше мѣрки да го примѣни на дѣло, нѣмаше да има това разочарование сега въ неговата неопрѣдѣленостъ. Вие сега ще се завърнете по домоветѣ си и ще ви питатъ: какво направихте? Законъ за общинитѣ. Ами, г-да, че закона за общинитѣ не можехме ли да го отложимъ за по-късно? Ще кажете: вотирахме бюджета и увеличихме врѣхнинитѣ ви. — Въ това ли се заключава вашата дѣятелностъ? Ами за повдигане на нашето производство изобщо — нашето земледѣлие, занаята и индустрия, — за подобрене на нашия халъ какво направихте? Какви закони гласувахте? — Законъ за общинитѣ! Ами, г-да, че закона за общинитѣ ние можехме да го отложимъ за по-късно, можехме да го отложимъ за по-друго врѣме. Трѣбвало съ този законъ да се подобри положението на градскитѣ общини! — Съ едно прѣдложение отъ два реда за увеличението на даждията общински, които правителството намѣри за нужно да увеличи, можеше да се свърши всичката тая работа и нѣмаше нужда да губимъ цѣли 20 дена, а трѣбваше да се сезираме съ законопроекти отъ по-належащи нужди за това население, което ни е изпратило тукъ. Но тия закони ги нѣмаме, а и тия, които ги намѣри въ архивата отъ бившитѣ правителства, азъ забѣлѣзвамъ, че правителството нѣма смѣлостта да ги внесе; г. Министерътъ на Търговията и Земледѣлието е приготвилъ или намѣрилъ приготвени нѣкои и други законопроекти, но нѣма куража да излѣзе прѣдъ Народното Събрание да каже: искамъ да ви сезирамъ съ тѣзи законопроекти, защото чакамъ отъ тѣхъ такава и такава полза, която ще принесатъ за населението. Не е ли печално, г-да, че ние въ продължение на 25-годишенъ самостоятеленъ животъ толкова малко сме направили и много по-малко отъ това, което трѣбваше да направимъ за нашето економическо развитие? Не е ли въ случая, г-да, правъ Господарьтъ, когато казва, че правителството се занимава съ удовлетворение на лични апетити, че законопроекти отъ сѣдбопосенъ характеръ у насъ още не сѣ разисквани, като такива за подобренieto на стопанския животъ на нашето население? (С. Арсениевъ: Много късно се е сѣтилъ!) И азъ съмъ радъ, че Господарьтъ се е заинтересувалъ съ този въпросъ. Дано поне въ бъдѣще съ още по-голямъ бдителностъ той слѣди за дѣлата на правителството, защото по-добъръ контролъ отъ този, който Господарьтъ може да има, ние нѣмаме засега. Най-важниятъ контролъ е той и той трѣбва да слѣди за дѣлата на своитѣ сѣвѣтници, защото морално той е отговоренъ за тѣхъ. Както щете да казвате, но нашето управление е партизанско. Сенатъ ли ще създадете, каквото щете правѣте, но то ще остане сѣ партизанско. Ние имаме примѣри въ историята, дѣто господаритѣ при сѣшитѣ либерални конституции сѣ направили чудесии въ това отношение. (Г. Кърджиевъ: Народитѣ не

сж ли направили?) Направили сж, но подъ мждротъ ржководство на господаритѣ си. Вземѣте, напр., Белгийския Леополдъ I. Той прѣобразува тая Белгия и отъ робска страна сега е първенствующа културна държава. Историята е пълна отъ примѣри отъ подобенъ характеръ. Азъ ви казвамъ, че е отраднo това явление, дѣто Господарѣтъ на страната най-послѣ обръща вниманието на народното прѣдставителство и на народа, че правителството не върши това, което му е длъжностъ и трѣбва да върши.

М. Такевъ: Но контролѣтъ трѣбва да почне отъ Господаря. (Глъчка.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля ви се, г-да народни прѣдставители!

Г. Кжрджиевъ: Това може да се говори само въ турския държавенъ съвѣтъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Извѣстно ви е, че този въпросъ ще бѣде разискванъ и туренъ на дневенъ редъ. Моля г. оратора да бѣде по-кжсъ, защото часѣтъ е вече близо 12.

Д. Яблански: Азъ нѣма да свърша скоро, така щото, ако искате, можете да вдигнете засѣданието.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Има още единъ прѣдставителъ записанъ, именно г. Шипковъ. Г-нъ Яблански заявява, че има да говори още много дълго, а часѣтъ е 12; затова давамъ отидхъ до 2 ч. подиръ обѣдъ съ дневенъ редъ опрѣдѣленъ отъ вчерашното засѣдание — отговоръ на запитванията и докладъ на прошения.

(Слѣдъ обѣдъ.)

Прѣдседателѣтъ: (Звъни.) Засѣданието се продължава.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Искамъ думата.

Прѣдседателѣтъ: Г-нъ Министъръ-Прѣдседателъ има думата.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-да народни прѣдставители! Тѣй като днесъ е послѣдниятъ присжтственъ день отъ сесията, прѣдъ видъ на това, че имаме още много работа, азъ правя прѣдложение да се продължи сесията до 15 мартъ, и моля Народното Събрание да гласува веднага моето прѣдложение.

Прѣдседателѣтъ: Които приематъ прѣдложението на г. Министъръ-Прѣдседателя, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Прѣдложението се приема. Тѣй щото, Събранието рѣшава да се продължи сесията до 15 мартъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Сега ще ви прочита и указа за продължение на сесията. (Чете.)

„У к а з ъ № 10.

Ние Фердинандъ I

съ Божия милость и народна воля,
Князь на България,

По прѣдложението на Нашия Прѣдседателъ на Министерския Съвѣтъ и Министъръ на Външнитѣ Работи и на Изповѣданията, прѣдставено Намъ съ доклада му отъ 14 декемврий т. г., подъ № 751, и възъ основание чл. 129 отъ конституцията,

Постановихме и постановяваме:

I. Да се продължи първата редовна сесия на XII-то Обикновено Народно Събрание до 15 мартъ 1903 г.

II. Изпълнението на настоящия указъ възлагаме на Нашия Прѣдседателъ на Министерския Съвѣтъ и Министъръ на Външнитѣ Работи и на Изповѣданията.

Издаденъ въ София на 14 декемврий 1902 г.
На първообразното съ собствената на Негово Царско Височество ржка написано:

Фердинандъ.“

Прѣдседателѣтъ: И тѣй, г-да, сесията се продължава до 15 мартъ, както чухте и указа за съгласието на Негово Царско Височество.

Г-нъ Министърѣтъ на Войната моли неговитѣ запитвания да се захванатъ най-напрѣдъ. И тѣй, г. Министърѣтъ на Войната има думата да отговори на запитванията, които му сж направени.

Но, прѣди да захванемъ това, азъ ще ви кажа, че гостѣтъ, който вчера посрѣщнахме, ще дойде да повиди нашето Събрание — то се знае въ първата ложа. Тогавъ ще дамъ отидхъ и той ще да дойде въ бюфета да се видимъ по-отблизо. То ще да бѣде между 4 и 5 часѣтъ.

Запитвачѣтъ, г. Такевъ, има думата.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателѣтъ г. А. Франгя.)

М. Такевъ: (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! Азъ съжалявамъ, че не ще мога да развия, тѣй както азъ разбирамъ, своето запитване къмъ г. Военния Министъръ, защото нѣмамъ физическа възможностъ, но въ нѣколко думи азъ ще изкажа туй, което съставлява сжщността на моето запитване.

Споредъ чл. 43 на нашата конституция, Българското Княжество се управлява точно споредъ законитѣ, които се издаватъ и обнародватъ по начина, който е показанъ въ конституцията. Значи, първото нѣщо за една конституционна страна е точното спазване на законитѣ. Ако туй нѣщо ние не съблюдаваме, а често пѣти сме слушали отъ

устата на нашите Първи Министри, и настоящия и прѣдшествующитѣ го, сѣ една и сѣща теза да ни развиватъ тукъ — законопочитанието въ българския народъ не е дълбоко проникнало въ неговитѣ нерви; ние, българитѣ, не обичаме да се покоряваме на законитѣ, не ги почитаме и, слѣдователно, ако често нѣти пишемъ добри закони, ние, въ сѣщностъ, не сме видѣли нѣкои добри послѣдствия, защото не умѣемъ да пазимъ тия закони; — ако въ устата на нашитѣ Първи Министри това нѣщо има извѣстно значение, този упрекъ, който се прави често пѣти намъ, на тия, които стоимъ вѣнъ отъ държавното управление, безспорно е, че той ще има два пѣти по-голѣмо значение за тѣзи, които сѣ повикани да прилагатъ тѣзи закони. И затуй, ако ние заслужаваме укоръ, че не се подчиняваме, или, по-право, не зачитаме тия закони, които вотираме тукъ, имаме сѣщо тѣй право да вмѣнимъ въ грѣхъ — за да не кажа нѣкоя по-тежка дума, — да вмѣнимъ въ грѣхъ на тия, които, бидейки натоварени съ пазене нашитѣ закони, съ прилагането на тѣзи закони, не ги съблюдаватъ.

Менѣ ми направи едно странно впечатление, когато взехъ списъка на офицеритѣ и лѣкаритѣ, служащи въ българската армия, и видѣхъ да фигуриратъ въ този списъкъ хора, съ доста напѣднала възраст, и се попитахъ нѣма ли за туй нѣщо единъ прѣдѣлъ, нѣма ли единъ моментъ, когато трѣбва да прѣстанатъ тѣзи стари хора да служатъ въ войската, защото тѣ не сѣ вече полезни нито на армията, нито даже на себе си. И дѣйствително, щомъ човѣкъ чете този списъкъ, тамъ ще види хора, които сѣ раждани въ 1840 г., въ 1845 г., значи станали хора на 61, 62, 63 и повече години; второ едно нѣщо, което ми правѣше впечатление, то е: неужели у насъ, въ България, нѣмаше достатъченъ контингентъ хора, свършили по медицината, които да замѣстятъ вече тѣзи съ доста напѣднала възраст хора и да бждатъ по-полезни за службата? Какво се оказва въ резултатъ? Въ Военното Министерство и въ Министерството на Вжтрѣшнитѣ Работи — вчера ни удостовѣри въ това и г. Министърътъ на Вжтрѣшнитѣ Работи, — въ Военното Министерство има дадени отъ 31 лѣкари заявления, за да постѣпятъ на военна служба по санитарното военно вѣдомство, между които, г-да прѣдставители, седемъ души стипендианти на Военното Министерство. Военното Министерство е харчило редъ години за тѣхъ, съ цѣлъ да ги подготви специално за служба въ армията. Тѣ се върнаха въ България и, вмѣсто да се назначатъ на служба, тѣ се пуснаха и стоятъ много души отъ тѣхъ безъ работа. Между прочемъ, ще помоля г. министра, едновременно съ отговора на моето запитване, да освѣтли народното прѣдставителство и върху слѣдующето обстоятелство, което е въ свръзка съ това, което гони моето запитване: при 31 лѣкари, които сѣ дали заявление да постѣпятъ на служба по воен-

ното вѣдомство, при повече отъ 100 души, както вчера г. Министърътъ на Вжтрѣшнитѣ Работи ни казваше, има хора, които си прѣдлагали съ много скромна заплата своя трудъ; при наличността на 7 лѣкари, възпитаници на Военното Министерство, какъ бѣ възможно да се назначи единъ лѣкаръ, който даже български езикъ не знае? Това е напослѣдъкъ назначениетъ единъ лѣкаръ по военното вѣдомство г. Ахланли. Затуй азъ ще имамъ случай пакъ да поговоря по-послѣ, но понеже сега става въпросъ, азъ питамъ г. Военния Министъръ.

Но, г-да народни прѣдставители, нека отидемъ по-нататѣкъ. Дали не може да ни се каже, че тѣзи хора, които се вече намиратъ на военна служба, какъ можемъ току-така да ги изпѣдимъ, какъ можемъ да ги уволнимъ и да назначимъ тѣзи млади сили, които, безспорно, ще бждатъ по-полезни? Тогава азъ се улеснихъ съ една статия на закона за въоръженитѣ сили отъ 1892 г., който е измѣненъ съ закона отъ 10 февруарий 1898 г., публикуванъ въ брой 31 на „Държавенъ Вѣстникъ“, и по него вече номерацията става 95, а по стария законъ — 102. Въ чл. 95 на закона за въоръженитѣ сили на България е казано: „Прѣдѣлниятъ срокъ на дѣйствителната служба въ войската за санитарни офицери“ — тѣ сѣ лѣкаритѣ — „е 50-годишната възраст“. Самиятъ законодатель, когато е написалъ този законъ, прѣдвиждалъ е, че понеже медицината е една наука, която много уморява умствено, която иска всѣкидневно подновяване, която иска непрѣмѣнно слѣдене на нейното развитие, то необходимо нужно е въ извѣстенъ периодъ години да става подновяване въ това отношение на санитарното военно вѣдомство. Независимо отъ туй, понеже ще дохождатъ млади и млади сили, на които ще трѣбва да се отворятъ мѣста, законодательтъ е прѣдвидѣлъ, щото, щомъ единъ лѣкаръ въ войската достигне 50-годишна възраст, той трѣбва да бжде уволненъ: първо, затуй, защото е доста натегналъ; второ, защото този човѣкъ е доста обезпеченъ материално и, трето, защото самата държава му гарантира за 25-годишната му служба една годишна пенсия и, затуй, защото пакъ си запазва правото на частна практика и още, бидейки на служба, той има това право, както казва чл. 104: „Санитарнитѣ офицери въ мирно врѣме иматъ право на свободна практика по специалността си“. Тѣй щото, получаватъ си заплата, иматъ си пенсия, иматъ право и на частна практика. Както виждате, съ 25-годишна служба тѣ могатъ доста да гарантиратъ послѣднитѣ дни на своя животъ, както и днитѣ на своитѣ сѣмейства. Този законъ, както казахъ, е отъ 1892 г. и е измѣненъ въ 1898 г., но този членъ не е измѣненъ: той остава такъвъ, какъвто е билъ и тогава. Прочее, при наличността на този изриченъ текстъ отъ нашия законъ, при наличността на достатъчно количество подготвени офицери санитарни, при факта, че нашитѣ военни лѣкари сѣ хора съ доста обезпечено материално

състояние, питамъ г. министра да ми каже: кои сж били съображенията, по които тѣзи г. г. санитарни офицери сж продължавали да служатъ и послѣ 50-годишната си възраст, и не счита ли г. министърътъ това за нарушение на чл. 43 отъ българската конституция, на чл. 95 отъ закона за въоръженитѣ сили въ България? И ако го счита за нарушение както на конституцията, така сжщо и на изричния текстъ на закона за въоръженитѣ сили, кои сж били тия мотиви отъ свръхчовѣшка, ако обичате, или, по-право да кажемъ, отъ извънредна важностъ, които сж могли да мотивиратъ прѣнебрѣгването на единъ изриченъ текстъ отъ закона, кои сж били тѣзи непрѣодолими прѣпятствия, които сж отнели възможността на г. Военния Министъръ да се подчини на единъ изриченъ текстъ на закона, да уволни тѣзи хора, които сж навършили 50-годишна възраст, и да ги замѣни съ хора, които сж дали вече заявление, повече отъ 30 души, и съ хора, за които Военното Министерство е харчило по десетки хиляди левове съ цѣль да ги повика въ редоветъ на армията да служатъ като санитарни? Слѣдъ обясненията на г. министра, азъ си запазвамъ правото да кажа още 2—3 думи.

Министъръ генералъ-майоръ С. Паприковъ: Г-да народни прѣдставители! Запитването на г. Такева въ основата си е право, защото чл. 95 отъ сегашния законъ за устройството на вътрѣшнитѣ сили, по видимоу, е категориченъ. Обаче, ако се вникне въ сжщността на закона и въ послѣдующитѣ членове, ще видимъ, че, при всичката тази категоричностъ, има една голѣма несправедливостъ спрѣмо лѣкаритѣ, отъ които се ползуваме както за служба въ мирно врѣме, така сжщо за службата въ военно врѣме. Законътъ за устройството на въоръженитѣ сили отъ 1892 г., трѣбва да ви кажа, въ голѣмата си частъ съмъ работилъ азъ и зная мотивитѣ, по които е билъ внесенъ този членъ — се установи за лѣкаритѣ да служатъ до 50-годишна възраст. Мотивътъ е билъ този, че за военно врѣме, при мобилизация, съмнителни нѣма, че въ полевата армия, въ болничнитѣ учрѣждения, които придружаватъ армията, трѣбва да има хора млади, по-пъргави, по-енергични. Но въ санитарнитѣ военни учрѣждения, които не влизатъ непосредствено въ състава на полевата армия, не дѣйствуватъ на полесражението, а дѣйствуватъ малко по-назадъ, такива хора могатъ да бждатъ и съ по-напрѣдвала възраст и затуй въ послѣдующия членъ, а именно въ чл. 106, се казва, че всички лѣкари, които имаме въ България, както които се намиратъ на държавна служба, така сжщо и тѣзи, които сж волнопрактикующи, но сж български подданици, сж задължени да служатъ въ войската до 60-годишна възраст, (М. Такевъ: Въ тила на армията!) като се прави едно ограничение, че въ армията трѣбва да служатъ до 40-годишна възраст пакъ по сжщитѣ тия съобра-

жения. Освѣнъ това, имало е още едно съображение. Тогава, когато съставлявахъ закона, числото на лѣкаритѣ, които се имаха въ България, бѣше твърдѣ ограничено и стремлението на Военното Министерство е било да се създаде постепенно и запасъ отъ лѣкари, както, ако прослѣдимъ изцѣло закона за устройството за въоръженитѣ сили, ще се види, че стремлението на Военното Министерство е било, а особено като се обърне внимание на закона за пенсиитѣ, да се създадатъ офицери въ запасъ, за да може да се попълни армията при разврѣщането си, при мобилизация. Обаче, нито законътъ за пенсиитѣ, нито законътъ за устройството на въоръженитѣ сили е могълъ да даде тия резултати. Така че, ако се сравнятъ задълженията, които налагае на лѣкаритѣ, които служатъ на държавна служба и които сж волнопрактикующи, не сж български подданици, съ правата, които имъ даваме, да служатъ въ мирно врѣме до 50-годишна възраст, ще намѣримъ една голѣма несправедливостъ: лишаваме го отъ правото да служи повече отъ 50 години, като му казваме: въ военно врѣме ти си длъженъ да служишъ до 60 години. Както и да е, може да се погледне на чл. 95 отъ закона като категориченъ и да се иска, щото изслужилитѣ до 50-годишна възраст да бждатъ непрѣмѣнно уволнени. Ако това бжде така погледнато, както казахъ, запитването на г. Такева е свършено справедливо и отъ моя страна признавамъ, че е единъ пропускъ, дѣто тѣ не сж били уволнени. Не можемъ, обаче, да се ръководимъ отъ мотивитѣ, които г. Такевъ изказа, че имаме 30 души млади лѣкари, които подали заявление да постъпятъ на служба, нито отъ мотива, че имало 7 стипендианти, които тоже не могли да намѣрятъ служба. Ваканции по военното вѣдомство има, и всѣки счита, че ги има, защото ние пълно число лѣкари въ войската нѣмаме, а нѣмаме затуй, защото въ бюджета е писано едно число, а въ сжщностъ имаме друго число, тѣй като въ бюджета стои: „отъ некомплекта на офицеритѣ и разликата въ чиноветѣ очаква се економия“. За да се реализира тази економия, азъ съмъ длъженъ, дѣто трѣбва да бждатъ двама, да задържамъ единъ, а дѣто може да мине безъ лѣкаръ, минавамъ безъ таквъ, само за да стане економия. Служа си съ околйски лѣкари и т. н., за да мога да мина съ колкото се може по-малко, макаръ че войската изисква да имаме повече. Така че, ако назнача толкова лѣкари, колкото се прѣдвиждатъ въ бюджета, и ако моитѣ рѣцѣ не сж свързани съ економията, които прѣдвиждамъ въ § 1, то би имало мѣсто не само за 30, но и за други още 30; по това нѣщо не мога да направя.

Като се връщамъ къмъ сжщността на въпроса, казвамъ, че, ако се придържаме точно о буквата на закона, запитването на г. Такева е справедливо и тѣзи хора трѣбва да бждатъ уволнени; но ако вникнемъ въ сжщността, ще видимъ, че не е справедливо и че ние не можемъ да се увличаме въ

това да мислимъ, че всѣки, който вчера е свършилъ медицината, ако изкара военната си служба, е станалъ воененъ лѣкаръ. Медикътъ може да бѣде прѣкрасенъ медикъ, но да бѣде лошъ воененъ лѣкаръ; защото трѣбва да имате прѣдъ видъ, че дѣятелността на военнитѣ лѣкари въ мирно врѣме е дѣятелностъ хигиеническа, прѣдупрѣдителна и административна, а нашитѣ болни, прѣимуществено, сѣ здрави-болни. За да може единъ воененъ лѣкаръ да се постави на оная висота, на която трѣбва да бѣде, нему е нужно много по-голяма практика, много по-голяма служба, за да се приготви къмъ онова, което има да върши въ военно врѣме, и онова, което има да върши въ мирно врѣме. Въ военното вѣдомство дѣятелността на лѣкаря не се ограничава само съ гледане на болни, а е дѣятелностъ много по-широка. Лѣкаритѣ по военното вѣдомство не сѣ поставени въ това положение, въ което сѣ поставени лѣкаритѣ по гражданското вѣдомство, да отидатъ въ болницата, да прѣгледатъ своитѣ болни, да прѣдпишатъ рецепти и да си отидатъ свободни. Военниятъ лѣкаръ е на служба цѣлъ день. Като дойде въпросътъ до военната административна служба, тамъ сѣ нужни по опитни хора, а опитността се добива съ течение на врѣмето, съ продължителностъ на службата. За тия лица, за които г. Такевъ упомена, съ малки изключения, сѣ повечето хора, които изпълняватъ длъжности санитарно-административни, отколкото чисто медицински. Да се замѣнятъ съ по-млади хора, нѣмамъ нищо, но трѣбва да се има прѣдъ видъ едно нѣщо, че тукъ пакъ се явява на сцената въпросътъ за подмладяването на армията. Ние подмладяваме офицеритѣ, искаме и лѣкаритѣ да подмладимъ. Всичко това е прѣкрасно, но трѣбва да промислимъ да дадемъ и срдѣства за подмладяването. Защото не трѣбва да се забравя, че по този начинъ създаваме два бюджета, които рано или късно ще станатъ държавни: единиятъ е бюджетътъ, който се вотира отъ Народното Събрание, а другиятъ е фондътъ за пенситѣ. Фондътъ по закона за пенситѣ съ тѣзи подмладявания ще се изчерпи и държавата ще трѣбва по-нататъкъ да продължава да поддържа тия фондове и да дава още повече отъ това, което досега дава. Отъ една страна това е пропускъ отъ мене отъ 1½—2 най-много години, но отъ друга страна и фондътъ на пенситѣ като не позволява подмладяване, защото ще се изчерпи, затова не съмъ и прибѣгалъ съ замѣняването на лѣкаритѣ, а отъ трета страна то бѣше и затова, защото нѣмаме достатъчно подготвени хора, които да могатъ да замѣстятъ всички ония, които трѣбва да се уволнятъ. Уволнението трѣбва да става възможностъ постепенно, а отъ друга страна, и главно, трѣбва да се помисли, че намѣсто да имаме единъ лѣкаръ, ще имаме двама: единиятъ ще легне на пенсионния фондъ, който рано или късно ще легне пакъ на държавата, и другиятъ, който ще бѣде на дѣйствителна военна служба. Въ всѣки случай по разрѣшението на въпроса ще кажа,

че въпросътъ за прѣдѣлната възраст не е само по отношение на лѣкаритѣ, ами и по отношение на офицеритѣ, макаръ че въ закона не е установено. Но ако искаме да поставимъ нашата военна служба на рационални начала, ако мислимъ не само за настоящето, но и за бъдещето, трѣбва да помислимъ за начина на подмладяването, като дадемъ сжщеврѣменно и срдѣства за това подмладяване. Затуй въ продължение на сесията, въ която ще бѣде вотиранъ законътъ за щатоветѣ, въ която ще бѣде вотиранъ законътъ за заплатитѣ на военно-служещитѣ и законътъ за издържане на войската, съ тѣзи три закона неминуемо е свързанъ и законътъ за прѣдѣлната служба или прѣдѣлната възраст. Тѣй като такива закони ще внесе, то разчитамъ, че съ това окончателно се урежда въпросътъ както за старитѣ офицери, така сжщо и въпросътъ за офицеритѣ на санитарна служба.

Това е, което имахъ да отговоря на г. Такева.

М. Такевъ: Г-да прѣдставители! Г-нъ Военниятъ Министъръ отговори по слѣдующия начинъ „Законътъ е законъ“. Чл. 95 отъ закона за въоръженитѣ сили е категориченъ: „Прѣдѣлниятъ срокъ на дѣйствителната служба въ войската за санитарнитѣ офицери е 50-годишната възраст“. Прочее, ако гледаме закона, интерпретацията е умѣстна и на г. министра се вмѣнява непрѣмѣнно въ длъжностъ да уволни тия г. г. лѣкари. И самъ г. Военниятъ Министъръ призна, че моето положение е свършено законно. Но г. министърътъ обръща другата страница и казва: е ли обаче справедливо такова постановление на закона? И той се опита да ми докаже, че е несправедливо, защото по чл. 106, на първа рѣка, казва той, тѣзи лѣкари въ случай на мобилизация се повикватъ въ армията до 60-годишна възраст; прочее, защо вие можете да ги държите по закона до 50-годишна възраст на служба съ заплата, а въ случай на мобилизация викате ги до 60 години? Вѣрно е, защото дѣйствително службата въ мирно врѣме много малко общо има съ службата въ военно врѣме; защото всички на дѣйствителна служба служимъ до 25-та година въ разцвѣта на своята възраст, а въ резервната армия до 45-та година. Защото и офицеритѣ, и всички на дѣйствителна служба служатъ въ младитѣ си години, за да могатъ възможностъ повече души да прѣминатъ подъ орѣжие и да могатъ до 45-годишна възраст да бѣдатъ полезни на отечеството. (Министъръ генералъ-майоръ С. Паприковъ: За офицеритѣ нѣма прѣдѣлна възраст!) Не за офицеритѣ, а за долнитѣ чинове. Защо единъ доленъ чинъ ще трѣбва да служи до 45-та година? Защото ние държимъ въ мирно врѣме по-малко войска и, за да я развиемъ въ военно врѣме до 300.000 души, непрѣмѣнно трѣбва да отидемъ до 50-годишната възраст. Прочее, първиятъ мотивъ, че въ случай на мобилизация, лѣкаритѣ и на по-стара възраст се повикватъ, нѣма нищо общо съ възрастта имъ въ дѣйствителната служба, защото

и ние, българските граждани, се повикваме въ запаса до 45-годишна възраст. Така щото, този мотивъ не е резоненъ. Но има и друга погрѣшка г. министърътъ. Ако той бѣше прочелъ по-нататкъ чл. 106, щѣше да види каква разлика прави самиятъ законъ: (Чете.) „Въ военно врѣме всички медицински и ветеринарни лѣкари и аптекари, състоящи на държавна или общинска служба, а така сжщо и ония, които не състоятъ на служба, но иматъ право на свободна практика въ страната, подлежатъ на военна служба до 60-годишната си възраст“. По-нататкъ: „Всички тѣзи лѣкари и аптекари до 45-годишната си възраст могатъ да бждатъ зачислявани въ войсковитѣ части и полевитѣ военно-лѣчебни заведения; по-старитѣ отъ 45-годишна възраст се зачисляватъ прѣимуществено въ тилнитѣ“ — задъ гърба на армията — „и мѣстни военно-лѣчебни заведения“.

Министъръ генералъ-майоръ С. Паприковъ: Да нѣмате заблуждение въ случая? Недѣйте разбира, че „тилитѣ“ сж тѣзи, които сж вънъ отъ армията. Тѣ сж въ армията.

М. Такевъ: Не; самиятъ чл. 106, на който се основава г. Военниятъ Министъръ, не говори въ негова полза. Защо? Защото лѣкарътъ до 45-годишна възраст ще служи въ тѣй наречената дѣйствителна армия, която ще бжде на бойното поле, а останалитѣ, отъ 45 години по-нататкъ, признаватъ ги за хора по-низши тѣлесно, физически, и затуй ги оставяте отзадъ въ тила на армията, въ „мѣстнитѣ военно-лѣчебни заведения“. (Министъръ генералъ-майоръ С. Паприковъ: Пакъ не сте правъ!) Законътъ Ви казва: „и въ мѣстнитѣ военно-лѣчебни заведения“. Ще ги оставите въ болницитѣ, това се разбира, но тѣ нѣма да отидатъ напредъ съ онази армия, която ще стои на передовата линия. Както и да е, самиятъ чл. 106 прави разлика въ възраститѣ. Но, г-да прѣдставители, това сж мотиви, които могатъ да пледиратъ за измѣнение на чл. 95; това сж мотиви, които можеха да бждатъ противопоставени на този, който е внесълъ закона съ чл. 95; това сж мотиви, които можеха да се взематъ прѣдъ видъ, когато се гласуваше законътъ, но единъ пакъ законътъ гласуванъ, уважаемиятъ г. Воененъ Министъръ не е да не знае едно юридическо начало, което казва: „*durum lex sed lex*“ — строгъ, лошъ, несправедливъ законъ, но той е законъ и, прѣди всичко, ние ще трѣбва да спазимъ закона. Ако той е несправедливъ, молимъ, внесѣте го да го отмѣнимъ; ако той е строгъ, дайте да го унищожимъ; ако той е несвоеврѣмененъ, отмѣнѣте го, но докато е той законъ, подчинѣте се. Затуй, г-да прѣдставители, азъ одевъ ви казахъ, ако чл. 43 на българската конституция казва: „Българското Княжество се управлява точно споредъ законитѣ“, азъ разбихахъ именно тази точностъ. Това обаче не изключаваше правото на г. министра да ни сезира съ едно измѣнение на цѣлия

законъ за въоръженитѣ сили, но нека го направи. Докато обаче не се измѣни този законъ, азъ и всѣки народенъ прѣдставителъ съ право ще искаме отъ г. министра да се подчинява на пишдѣйствующия законъ. Тия мотиви за справедливостъ, тия мотиви за економии, тия мотиви за некомпекта, който се очаква — тѣ сж мотиви възможни да измѣнятъ закона, но не сж мотиви да го суспендиратъ. Чл. 44 отъ българската конституция казва: ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни и отмѣни безъ рѣшението на Народното Събрание. Сезирайте ни, уважаемий г-нъ министре, съ едно законодателно прѣдложение, убѣдѣте ни въ неговата основностъ и ние ще го гласуваме; но докато то е законъ, азъ ще Ви моля непрѣмънно да го приложите.

Друго едно съображение за несправедливостта на чл. 95 г. министърътъ ни каза: едно е да бждеш добъръ медикъ, друго е да бждешъ добъръ воененъ лѣкаръ. Съвършено вѣрно. Но нема г. Военниятъ Министъръ ще ми откаже, че всички тѣзи, които сега сж военни лѣкари и които сега се назначаватъ лѣкари отъ категорията на лѣкаря Ахланлиевъ, който е назначенъ прѣди нѣколко врѣме, нема не сж тѣ лѣкари отъ сжщата категория, отъ която сж и ония лѣкари, които сега сж се върнали отъ университета? Ами затъ Вие трѣбва да имъ дадете мѣсто, да имъ дадете възможностъ да почнатъ отъ долното стѣпало, за да отидатъ до горното, а за да почнатъ отъ долното стѣпало, непрѣмънно ония отъ горното трѣбва да ги освободите и трѣбва да ги освободите затуй, защото това е и въ интереса на службата.

Но г. министърътъ ни приведе още единъ аргументъ: този фондъ, пенсионниятъ, е на изчерпване и мене ме е страхъ, че ако трѣгнемъ по пътя на подмладяването на нашето санитарно вѣдомство, което подмладяване е необходимо и за офицерския корпусъ — когато ще дойде военниятъ бюджетъ, ще кажемъ нѣколко думи и по това подмладяване, което, вѣрвамъ, и г. Военниятъ Министъръ съзнава, че е назрѣло, — този пенсионенъ фондъ почти се изчерпва, казва той, а щомъ тѣзи хора ги уволнимъ, трѣбва да имъ дадемъ пенсия. Вѣрно! Но, уважаемий г-нъ министре, на това има два цѣра. Първо, подъ думата пенсия се разбира онова необходимо число на левове, което обуславява живота на човѣка. Нийдѣ пенсия не се даватъ за луксозенъ животъ: *pension alimentaire*, това е даване срдѣство за живѣне, но не срдѣство за разполагане, за луксъ. Прочее, размѣра на пенсиятѣ Вие спокойно можете да намалите.

Министъръ генералъ-майоръ С. Паприковъ: Г-нъ Такевъ, нѣма нужда да се намаляватъ, защото всѣки офицеръ, който внася, доста е да си вземе капиталитѣ и да каже: не ви желая пенсията. То-гозъ, когото вие уволнявате, вие сте длъжни да го обезпечите.

М. Такев: Но въ този редъ на мисли г. министърътъ ще ми позволи една малка бѣлѣжка. Неотколѣ четохъ, че сте повикали въ запаса на армията единъ полковникъ и двама подполковници, или и тримата бѣха подполковници — г. министърътъ ще ме поправи, ако имамъ грѣшка, — стояха 5 дена на служба, произведоха ги въ слѣдующия, полковнически чинъ и увеличиха имъ се пенсиятъ отъ 4.340 л. на 5.500—6.000 л. — точната цифра ще има любезността г. Военниятъ Министъръ да я съобщи, защото нѣмамъ даннитъ у мене. Азъ не мога да разбера, кои бѣха онѣзи висши съображения, които можеха да заставятъ висшето ни военно началство да повика за 5 дена отъ запаса на армията трима доста остарѣли ветерани, къмъ които моята всичкия почитъ, съ цѣль да ги произведе въ слѣдующия чинъ и да имъ даде по-голямъ пенсия. Ако тѣ иматъ заслуги къмъ нашето отечество, които ние признаваме, нищо не прѣчи да се сезира народното прѣдставителство съ едно прѣдложение, по случай 25-годишнината отъ сраженията на Шипка да имъ направимъ нѣкаква дотация, да имъ дадемъ по 5.000—10.000 л. въ знакъ на благодарностъ за тѣхната самоотверженостъ, както прави Англия, както правятъ всички други народи, които дотиратъ своитъ заслужили, особено военни, хора. Вие помните добръ на фелдмаршалъ Робертса какво бѣше далъ английскиятъ парламентъ — съ стотини хиляди английски лири. Ние нѣмаме тази възможностъ, но за да изразимъ своята признателностъ, ние можемъ да имъ дадемъ по 5.000 или 10.000 л. И затуй, менѣ ми се вижда странно, че когато пенсионниятъ фондъ е въ опасностъ, повикватъ се хора отъ запаса само за 5 дена, само за да имъ се увеличи квантумътъ на получаемата пенсия. Ето защо и този мотивъ на г. Военния Министъръ, съ негово позволение, ми се вижда не дотамъ основателенъ.

Колко що се касае до третия мотивъ, че тѣзи лѣкари сега, виспитѣ, които занимаватъ длъжности като дивизионни лѣкари, като лѣкари въ дивизионитѣ болници, струва ми се, че не може да се каже, както се каза: „съ кого да ги замѣстимъ“? Ами ако тѣ умратъ? — вие си задайте моментално този въпросъ — ако тѣ умратъ, ще ги замѣстите съ тѣзи, които слѣдватъ подиръ тѣхъ. (Министъръ генералъ-майоръ С. Паприковъ: Нѣма да умратъ наведнажъ, а единъ по единъ.) Тия хора иматъ по 20—25-годишна служба, неужели въ тия 20—25 години вие не можахте да подготвите хора, които да ги замѣстятъ? Даже не може да се мисли, че е така, защото, ако вие въ мирно врѣме имате шесть дивизионни лѣкари, не е скрито, че въ военно врѣме това количество ще стане двойно и тройно. Вие отдѣ ще вземете тия лѣкари, дѣ ще ги намѣрите? Единъ далновиденъ шефъ на една армия не може да прѣнебрѣгне това. Той знае, той си има своя планъ, той си има своитѣ разпореждания. Ето тия сж хората, които могатъ да ви служатъ и въ мирно врѣме, дайте имъ въз-

можностъ да бждатъ полезни на отечеството и на себе си. За себе си, не материално, но за да се подготвятъ за тази работа въ случай на война, когато вие ще ги повикате въ случай на мобилизация. Вие нѣмате този комплектъ на дѣйствителна служба, който ще ви потрѣбва въ случай на мобилизация, когато развърнете армията, затуй трѣбва непремѣнно да имате хора подготвени, хора опитни. Ето защо и на този аргументъ, ми се струва, че г. Военниятъ Министъръ не може да основе понататѣшното стоене на тѣзи приятели-лѣкари, къмъ личността на които всички мои почитания. Но, прѣди всичко, като народни прѣдставители, ние ще бждемъ блюстители на законитѣ, които пишемъ тукъ. И затуй, ако г. Военниятъ Министъръ се съгласява, и ако той не се съгласи, азъ моля народното прѣдставителство да приеме слѣдующия дневенъ редъ: Народното прѣдставителство счита, че чл. 95 отъ закона за въоръженитѣ сили е категориченъ. Народното Събрание вѣрва, че г. Военниятъ Министъръ ще го приведе напълно въ изпълнение и минава на дневенъ редъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Д-ръ Мирковъ има думата. (Д-ръ С. Мирковъ: Отказвамъ се.) Г-нъ Шивачевъ има думата. (Н. Шивачевъ: Отказвамъ се.) Г-нъ Д-ръ Молловъ има думата.

Д-ръ Д. Молловъ: Г-да народни прѣдставители! Чухте отъ г. Военния Министъръ какви сж мотивитѣ, когато се е турнала прѣдѣлната възраст на военнитѣ лѣкари. Азъ мисля, че не е злѣ малко да поразчепкаме този въпросъ, защото, ми се струва, и г. министърътъ загатна, че има една аномалия, колкото се касае за санитарната служба въ нашата армия. Най-напрѣдъ тази аномалия е, че се туря прѣдѣлна възраст. Защо за военнитѣ нѣма опрѣдѣлена такава възраст, а за лѣкаритѣ има? Прѣди всичко да вземемъ подъ внимание, че единъ лѣкаръ не може да свърши прѣди 25-годишна възраст и, ако му се турне задължителна възраст 50 години, той ще получава пенсия слѣдъ 25 години. Щомъ като знае, че слѣдъ като навърши 50 години, нѣма да бжде повишенъ, нѣма да отиде да се жертвува. Защо ще изгуби най-младитѣ си години, годинитѣ на своята сила? Какво му остава на стари години съ голѣма челядъ? Ще получава пенсия 3.000—4.000 л. (Н. Шивачевъ: 3.000 л.) даже и 3.000 л. За да може да живѣе, му оставятъ 3.000 л. пенсия. Това едно.

Второ, измѣниха положението на лѣкаритѣ, както бѣше въ първо врѣме. Въ началото постѣпваха нѣкои съ капитански чинъ, получаваха 4.000 л. и не бѣха изложени на онази процедура, на онѣзи несподи, на които сж изложени офицеритѣ. Тукъ се направи една голѣма несправедливостъ, че се изравниха лѣкаритѣ, които иматъ висше образование, защото, слѣдъ като свършатъ съ матура, тѣ се приравняватъ съ подпоручицитѣ, които, както

знаете, свършват Военното училище за 3—4 години, след като сж свършили IV или V класъ въ гимназията. А тая именно несправедливостъ и това степенуване на лѣкаритѣ ги кара да бѣгатъ отъ военна служба и да гледатъ да излѣзнатъ, колко се може, по-скоро.

М. Такевъ: 31 заявления има въ Военното Министерство за лѣкари въ войската!

Д-ръ Д. Молловъ: Нѣма мѣсто.

М. Такевъ: Защо казвате, че бѣгатъ?

Д-ръ Д. Молловъ: Има, ама какви?

М. Такевъ: Свършили въ Парижъ и въ Берлинъ, а не въ Атина.

Д-ръ Д. Молловъ: Не е само това, ами положението на лѣкари, който отива да отбие военната повинностъ, не по своята специалностъ, е една малка аномалия. Така щото, трѣбва да се заеме г. Военниятъ Министъръ и съ тоя въпросъ. Първо, да прѣмахне тази аномалия по отношение прѣдѣла на възрастта на лѣкаритѣ. Като не може човѣкътъ да работи, самъ ще си даде оставката и ще излѣзе отъ армията, а не ще остане да се окепазява.

Друго едно нѣщо. Помена и г. Военниятъ Министъръ, че санитарната администрация иска голѣма подготовка, опитностъ се изисква; колкото човѣкъ е по-добъръ подготвенъ, колкото по-голѣма опитностъ има, толкова повече ще бѣде полезенъ за службата. Ето защо той казва, че макаръ и минали 50-годишна възраст, защото сж опитни, знаятъ и команда, и всичко, полезни сж. Не само това се иска. Искатъ се и други работи. Той помена, че лѣкаритѣ подмладени ще бѣдатъ на военното поле, но за това се иска специализация. За това санитарното военно вѣдомство не се грижи. Имаме дивизионни, имаме и градски болници, а не виждаме да се специализиратъ млади лѣкари. По тази причина не се подготвява щатъ лѣкари за военно врѣме и тогава ще се намѣримъ въ едно чудо и ще имаме нѣколко лѣкари неподготвени. Ето защо е дошло врѣме, и даже е минало, този въпросъ да се уреди. Затова азъ отъ своя страна не съмъ на мнѣнието на г. Такева, че понеже законътъ е законъ, той непрѣмънно трѣбва да се изпълнява, какъвто и да бѣде. Ами че, ако законътъ казваше да се удавимъ, трѣбва ли да отидемъ да се удавимъ, когато здравиятъ разумъ казва, че трѣбва да го отхвърлимъ? Ето защо азъ мисля, че г. Военниятъ Министъръ добръ ще направи, ако внесе нѣкои измѣнения въ този законъ и да прѣмахне тази прѣдѣлна възраст, като се взематъ и други мѣрки за подобрене на военно-санитарното дѣло съ персоналъ.

Това искахъ да кажа.

Н. Шивачевъ: Г-да народни прѣдставители! Повдига се тукъ въпросъ за единъ редъ 50-го-

дишни лѣкари, които, по мнѣнието на г. Такева и по силата на чл. 102 отъ закона за въоръженитѣ сили въ България, който казва, че прѣдѣлниятъ срокъ на военно-санитарнитѣ офицери е до 50-годишна възраст, не могли вече да служатъ. Безъ да искамъ да говоря за мотивитѣ, които сж накарали Военното Министерство тогава да тури именно този параграфъ, длъженъ съмъ да констатирамъ, че, доколкото азъ помня, имаше сжщо и за офицеритѣ прѣдѣленъ срокъ точно 45-годишна възраст и, когато се видѣ, че това е една аномалия, че това е невъзможно, защото 45-годишната възраст е, може да се каже, една възраст най-пригодна, способна, за да може единъ човѣкъ да изпълнява военнитѣ длъжности, махна се. То е сѣ едно да вземете единъ младъ човѣкъ съ малко познания, ако искате безъ оная подготовка, за която спомена г. Д-ръ Молловъ, да го подготвите за тая служба и, когато бѣде вече готовъ не само да изпълнява лично тази своя длъжностъ, но и да ръководи помладитѣ, казвате му: вѣнка, ти си вече неспособенъ. Това само въ България може да става. Г-да прѣдставители! Ами че какво разбираме ние 50-годишната възраст? 50-годишната възраст е най-вѣтшата; на 50-годишна възраст вече човѣкъ е докторъ, когато се касае за лѣкари; да не говоримъ за Атина и за Парижъ: не сж университетитѣ, не сж дипломитѣ на Парижъ и Атина, които могатъ да ви дадатъ най-добри лѣкари, най-добри специалисти. Ние знаемъ мнозина наши, даже въ Цариградъ които сж се учили, но които сж по-добри лѣкари, отколкото тѣзи, които сж учили анатомията въ Парижъ. Та, искамъ да кажа, че опитността, особено въ медицината, играе пай-голѣма роль. Не искамъ да нападамъ и младитѣ лѣкари. Може да има много млади лѣкари съ особена енергия, съ особени познания, но, какъвто щете да кажете, тѣ сж сѣ неопитни и не всѣки боленъ би се надѣвалъ на способноститѣ на единъ младъ лѣкаръ. Вие знаете, г-да народни прѣдставители, че аслж самата наука, самата медицина не е свършена, освѣтъ плодъ на практическа дѣятелностъ на вѣкове. И науката е толкова обширна, щото единъ медикъ не може въ 5 години врѣме да изучи всичко, което науката е постигнала до този моментъ. И ето защо, както мнозина знаете, въ Франция 5-годишния срокъ за изучаване медицината сега го увеличиха на 6 години, защото видѣха, че само 3 години трѣбва да се учи анатомията и останалитѣ 2 години не сж достатъчни да се изучатъ разнитѣ патологии, по вънкашнитѣ и вътрѣшнитѣ болести и пр. (Смѣхъ въ крайната лѣвица.) Така щото, 6-годишниятъ срокъ намѣриха че е необходимъ. Но мислите ли, че въ 6 години ще стане единъ лѣкаръ доста добъръ специалистъ? Не. Това сж основнитѣ, първоначални понятия, които му се даватъ, и остава въ практиката си той да усвършенствува туй, което е получилъ въ университета. Вънъ отъ това, много добръ забѣлѣза и почитаемиятъ Воененъ Министъръ, лицата, които

се визиратъ, сж хора повечето администратори, а административната способностъ не може да се придобие на университетскитѣ скамейки. Вие знаете, че тя е една работа на управлението. Можете да свършите 10 университета, ако щете и 50, но изкуството да се управлява е присжщностъ само на природата и практиката. Ето защо вие не можете да отгѣните това качество, което има единъ практиченъ лѣкаръ, който 20 години е билъ на една и сжща служба, и когато той вече е усъвършенствувалъ тази служба, когато вие сте му плащали, за да може да усъвършенствува това изкуство, необходимо за службата, и когато ще ви бжде потрѣбенъ, да го изхвърлите като парцалъ. Ето защо азъ напълно одобрявамъ обясненията на г. Военния Министъръ и се присъединявамъ къмъ г. Д-ръ Моллова — да се направи едно предложение да се измѣни чл. 95 и да се свърши работата.

Но г. Военниятъ Министъръ много добръ забѣлжи: ако вие имате право до 60-годишна възраст да призовавате запаснитѣ санитарни офицери, какъ да имате право да ги държите до 60-годишна възраст на дѣйствителна служба? Ето защо да бжде спокоенъ г. Такевъ. Тия млади, които у насъ изведнажъ искатъ да хвъркнатъ, изведнажъ искатъ да взематъ много пътъ, недѣйте мисли, че има нѣкаква полза било лично за тѣхъ, било за самата служба. Прѣдъ видъ на съображенията, които изказахъ, а, отъ друга страна, че тѣзи лѣкари, които се визиратъ, сж едни отъ най-добритѣ и най-способнитѣ хора, не само на науката, но едни отъ най-почтенитѣ хора, които вие може би да познавате лично и които мнозина отъ насъ лично познаватъ, и, може би, това бѣше едно шиканиране отъ г. Такева, да пита защо този билъ на служба, а онзи не, — азъ моля да се не приема дневниятъ редъ на г. Такева. И ако вие ще да поставите за военносанитарнитѣ офицери прѣдѣлната възраст 50 години, тогава трѣбва да кажемъ и за депутатитѣ 50 години, и за министритѣ, и за всички. Ами че каква е голѣма разликата, напр., въ изпълнението на едната и на другата обязанности, още повече че дивизионнитѣ лѣкари иматъ повече работа — да ръководятъ по-младитѣ отъ тѣхъ, но не лично да изпълняватъ тѣ? Вънъ отъ това, когато се касае даже за бойното поле, вие знаете на санитарнитѣ служители какъ имъ е мѣстото. Така щото, единъ 50-годишенъ лѣкаръ, който е, по моето мнѣние, въ най-готовата възраст за да изпълнява своята длъжностъ, бждѣте увѣрени, че ще я изпълнява много повече, отколкото единъ младъ човѣкъ. Младитѣ хора, които скжпять повече живота си, ще гледатъ да се скриятъ и останатъ по-далечъ, може би, отъ самата армия; но единъ 50-годишенъ гражданинъ, единъ способенъ лѣкаръ, който разбира по-добръ своя дългъ къмъ своето отечество, бждѣте увѣрени, че ще го изпълни повече и по-добросъвестно, отколкото всѣкакъвъ младъ лѣкаръ. (Глъчка.) Ето защо прави предложение Народното Събрание да не приема дневния редъ на г. Такева,

а прави ново предложение — да мине чисто и просто на дневния редъ.

Министъръ генералъ-майоръ С. Паприковъ: Г-да народни прѣдставители! Дневниятъ редъ на г. Такева не мога да приема, още повече че азъ и по-рано казахъ, какво Народното Събрание още въ продължение на настоящата сесия има да се занимае както съ щатова тѣ на войската, така сжщо и съ въпроса за прѣдѣлната възраст не само на санитарнитѣ лѣкари, но и на офицеритѣ, защото е единъ въпросъ отъ голѣма важностъ и, второ, който ще прѣдизвика значителни измѣнения на закона за устройството на въоръженитѣ сили. Ако лѣкари, които сж прѣминали прѣдѣлната възраст 50 години, се намиратъ на служба, и сж кой на 51, кой на 52 години, нека бждатъ на 52 и 2 мѣсеца, и тогава, разбира се, този въпросъ ще бжде основателно разрѣшенъ; защото, ако сега азъ бжда принуденъ да приведа въ точно изпълнение чл. 95 отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили, това значи да уволня 10 или 12 души, които да легнатъ въ тежестъ на пенсионния фондъ и по-послѣ на държавата и т. н. Азъ за личности нѣма да говоря. Между тѣзи, които се намиратъ на дѣйствителна служба и сж прѣминали възрастта, има хора, които съ достоинство могатъ да служатъ не само до 50, но и до 60-годишна възраст. Има хора, които, може би, и безъ да сж навършили прѣдѣлната възраст, могатъ да бждатъ уволнени. Та като се има това прѣдъ видъ, че този въпросъ за прѣдѣлната възраст изобщо, не само за лѣкаритѣ, но и за офицеритѣ, ще трѣбва да се прѣобразува съ закона и да бжде добръ обмисленъ, нека този въпросъ се отложи до внисането на самия законъ.

М. Такевъ: Искамъ думата.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Такевъ, съжалявамъ крайно, че правилникътъ изрично за прѣщава да Ви дамъ думата повече отъ два пѣти. (М. Такевъ: За лично обяснение.)

Има, г-да прѣдставители, двѣ предложения. Първото е отъ г. Такева. Той прѣдлага: „Народното Събрание, като счита, че чл. 95 отъ закона за въоръженитѣ сили е категориченъ и не търпи никакво друго тълкувание отъ това, че прѣдѣлната възраст е 50-годишна, мипава на дневенъ редъ.“ Второто предложение — на г. Шивачева, който прѣдлага да се мине чисто и просто на дневенъ редъ.

Съгласно чл. 66 отъ нашия правилникъ, прѣдпещува винаги минаването чисто и просто на дневенъ редъ. Полагамъ на гласуване прѣдложението на г. Шивачева — да се мине чисто и просто на дневенъ редъ, и моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ този дневенъ редъ, да си вдигнатъ ръката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Г-нъ Министърътъ на Правосъдието ще отговори на запитванията на г. Вжжарова и г. Драгиева.

Понеже г. Драгиевъ не знае дали е тукъ, то г. Вжжаровъ има думата да развие своето запитване.

П. Вжжаровъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Едва слѣдъ 45 дена, достатъчни да се обходи цѣлата планета, на която ние обитаваме, (Смѣхъ.) достатъчно врѣме, за да се поправятъ всички прѣстѣпници, безъ да изповѣдатъ своя грѣхъ, азъ днесъ се удостоивамъ да бѣда допуснатъ да развие интерпелацията и да чуя отговора отъ надлежния министъръ.

Г-да народни прѣдставители! Понеже прѣдмета на нашата интерпелация е въ кръга на нравствеността и понеже азъ ще изтъкна разни безчиния и дѣяния на българскитѣ чиновници, бивши и настоящи, които дѣяния би били въ положение да засегнатъ обществената моралъ, да засегнатъ обществената нравственостъ, азъ прѣдлагамъ да се закриятъ вратитѣ на Народното Сѣбрание. (Гласове: А а а!) Азъ не желая, както нѣкои може би да кажатъ, да бѣда изслушанъ отъ ония, които горѣ сж поставени въ галериитѣ, и азъ моля прѣдварително Народното Сѣбрание да се произнесе по този въпросъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Азъ трѣбва да консултирамъ Камарата, понеже прѣдлага ораторътъ да се закриятъ вратитѣ на Народното Сѣбрание прѣзъ врѣмето, когато той ще говори, дали приема Народното Сѣбрание това, или не. Той моли Народното Сѣбрание да го изслуша дверемъ закритимъ. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Ако е за вратата — да се затвори. — Смѣхъ.)

П. Вжжаровъ: Г-да народни прѣдставители! Обстоятелството, че очакваме да имаме единъ скъпъ гостенинъ и понеже пълна основателностъ има да се разгледва нашата интерпелация при закрити двери, азъ съмъ готовъ да отстъпя мѣстото на слѣдующия интерпелаторъ. (Гласове: Браво!)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Има думата г. Савчевъ.

Министъръ А. Людскановъ: Прѣди почтениетъ г. Савчевъ да развие своята интерпелация, азъ искамъ да кажа двѣ думи, та, ако не остане доволенъ, може да излѣзе да развие интерпелацията си.

Н. Савчевъ: Азъ не мисля да я развивамъ.

Министъръ А. Людскановъ: Съгласенъ съмъ.

Н. Савчевъ: Г-да народни прѣдставители! Въ миналата сесия бѣхъ отправилъ едно питане къмъ г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи за непрѣпоръчителнитѣ дѣла на нашия околийски началникъ, нѣкой си г. Бобовъ. Още тогава г. министърътъ заяви, че ще провѣри всички тия факти, които

бѣхъ авансиралъ въ питането си, и ще си изпълни дълга. Обаче, не знаея защо, прѣзъ всичкото врѣме откакъ се закри сесията, докато се свика новата, никаква провѣрка не се направи на тѣзи факти, които бѣхъ изложилъ въ питането си, и това ни принуди, мене и моя другаръ г. Влайковъ, да направимъ специално запитване, като приложимъ и маса други факти, за които по-рано не бѣхме споменали. Г-нъ министърътъ тогава още заяви, че ще изпрати една анкета, която да провѣри тѣзи работи. И дѣйствително, ревизорътъ, който бѣше изпратенъ да провѣри всички тѣзи факти, се е добралъ до много работи и слѣдъ това, разбира се, г. министърътъ е изпълнилъ своя дългъ, както знае, и е уволнилъ казания околийски началникъ г. Бобовъ. Ето защо азъ смѣтамъ за излишно да развие подробно интерпелацията, защото, слѣдъ като г. министърътъ изпълни дълга си, азъ заявявамъ, че оставамъ доволенъ отъ разпоредбитѣ, които е направилъ г. Министърътъ на Вжтрѣшнитѣ Работи, а така сжщо и г. Влайковъ, вѣрвамъ, ще остане доволенъ.

Министъръ А. Людскановъ: Понеже нѣма интерпелация, нѣма какво да отговарямъ. Ще кажа само една дума, защо бѣхъ закъсѣлъ съ анкетата. Вѣрно е, че почтениетѣ господа ми бѣха направили питане лѣтосъ, но азъ още нѣмахъ инспекторъ. Мина се нѣкое врѣме докато да назнача инспекторъ, а въ това врѣме наредихъ по административенъ начинъ, чрѣзъ властитѣ, да се изслѣдва работата; обаче постѣпиха нѣкои заявления отъ нѣкои кметове, на които се посочваше отъ самия запитвачъ, въ полза на Бобова, затова трѣбваше по-подробно изслѣждане на работата и азъ пратихъ инспектора веднага слѣдъ назначението му и се указа нѣкои отъ фактитѣ вѣрни, та не само че уволнихъ началника, ами и пратихъ дѣлото на надлежния прокуроръ да се даде подъ сѣдъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Пристипваме къмъ запитването на г. Досева. (Гласове: Нѣма го.) Тогава г. Мирски има запитване.

(Прѣдседателското мѣсто заема прѣдседателътъ г. Д. Цанковъ).

К. Мирски: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Запитването, което азъ направихъ, е толкова просто, щото, помосму, вмѣсто да го развивамъ, по-добрѣ ще бѣде да го прочета. (Чете.)

„На 9 ноемврий 1901 г. се внесе въ Камарата законопроектъ за измѣнение чл. 55 отъ закона за полицията. Въ доклада къмъ проекта е казано, че задължението околийскитѣ началници да носятъ въоръжение и униформа (еднакво облѣкло) е причина да се не счита тая служба почтена и да я избѣгватъ по-развити и по-подготвени лица, и че е нужно да се освободятъ околийскитѣ началници отъ сравнително голѣмитѣ разноски за въоръжение и униформа, като тѣ, поради финансовото положение

ние на страната, не ще могат наскоро да получат по-големи заплати. Въ доклада още е казано, че слѣдъ измѣнение на цитирания законъ, околийскитѣ началници само ще сѣ длѣжни да се обличатъ въ прилично гражданско облѣкло и ще носятъ отличителенъ служебенъ бѣлѣтъ.

„Народното Събрание, слѣдъ дълги разисквания, на 23 декемврий 1901 г. гласува на послѣдно четене законопроекта, като бѣха излѣзли отъ кабинета демократитѣ, г. г. Петко Каравеловъ и Иванъ Бѣлиновъ. Въ сѣщото засѣдание подписаниятъ молихъ тогавашния Министъръ на Вътрѣшнитѣ Работи г. Михаилъ Сарафовъ, да се обнародва законътъ въ кратко врѣме, по духа на чл. 118 отъ конституцията. Г-нъ Сарафовъ отговори, че ще каже каквото трѣбва въ свое врѣме. Г-нъ В. Поповъ каза: слѣдъ изборитѣ! Другъ депутатъ, г. Д. Ризовъ, каза: прѣди изборитѣ! Въ края пъкъ на засѣданието Министъръ-Прѣседателътъ г. Д-ръ Даневъ обяви, че всички гласувани отъ Народното Събрание прѣзъ октомврий — декемврий 1901 г. закони били одобрени отъ Н. Ц. В. Князътъ, както е прието у насъ да се съобщава на Камарата при закриване на всѣка сесия, по силата на цитирания чл. 118 отъ конституцията, споредъ който членъ за всѣка наредба Княжеското рѣшение трѣбва да се дава докль трае сѣщата сесия.

„На основание чл. 107 отъ конституцията считамъ за длѣжностъ да направа слѣдующето запитване:

„1. Защо е поднесенъ на Н. Ц. В. Князътъ за утвърждение едва на 6 мартъ 1902 гласуваниятъ на 23 декемврий 1901 г. законъ за измѣнение чл. 55 отъ закона на полицията, когато Държавниятъ Глава билъ одобрилъ тоя законъ още въ самия денъ на гласуването, тоя законъ, който е обнародванъ въ брой 56 на „Държавенъ Вѣстникъ“ отъ 12 мартъ 1902 г.?

„2. Защо се не приложи цитираниятъ законъ и още се отлага втори пътъ прилагането му?

„3. Не счита ли г. Министърътъ на Вътрѣшнитѣ Работи, че министритѣ ставатъ отговорни не само за измѣна, за прѣдателство или врѣда, причинена на държавата за личенъ интересъ, но и просто за всѣко нарушение на конституцията, каквото е и оставянето нѣкой гласуванъ и одобренъ отъ Княза законъ неизпълненъ, както стои въ чл. 155 на основния ни законъ, въ чл. 1 на закона за сѣдене министритѣ и въ чл. 2 на закона за наказанията, които се налагатъ за прѣстѣпленията, прѣдвидени въ чл. 155 отъ конституцията, гласящъ (чл. 2): За нарушение на конституцията, виновниятъ министъръ се наказва съ тъмниченъ затворъ отъ една до петъ години? и

„4. Не счита ли г. министъръ Людскановъ, че е нарушилъ чл. 43 отъ конституцията, защото е оставилъ въ сила единъ отмѣненъ законъ (старата редакция на чл. 55 отъ закона за полицията), чл. 45 отъ конституцията, като не е прѣдставенъ, освѣнъ слѣдъ мѣсеци, на утвърждение отъ Държавния Глава цитиранъ законъ, рѣшението си

по който Н. Ц. В. Князътъ е далъ още на 23 декемврий 1901 г., и чл. чл. 12, 50 и 149 на конституцията, защото и слѣдъ подписването указа на 8 мартъ 1902 г. за въвеждането закона въ дѣйствие, г. министъръ Людскановъ още не го прилага. Или мисли той, че чл. 50 отъ конституцията, гласящъ: Разпорежданията, за да се въведе единъ законъ въ дѣйствие и да се взематъ потребнитѣ за това мѣрки, зависятъ отъ изпълнителната властъ, това означавало да бездѣйствува или своеволно да спира изпълнението на единъ законъ, станалъ задължителенъ вслѣдствие утвърждението му (чл. 45 отъ конституцията) и изпълнителенъ вслѣдствие обнародването му по установения редъ въ „Държавенъ Вѣстникъ“ (чл. чл. 45 и 50 отъ конституцията), послѣ което на г. министра не е оставало друго, освѣнъ да опрѣдѣли служебния знакъ, който да носятъ околийскитѣ началници, а не да отлага туренето въ дѣйствие закона, който има сила за всички, откогато всѣкой е могълъ да прочете указа, съ който е утвърденъ. Да не би г. министъръ Людскановъ съ думата „зависятъ“ у чл. 50 на конституцията да разбира, че изпълнителната властъ може да взема мѣрки за приложение утвърденъ законъ, ако тя желае, т. е. че отъ министритѣ зависи да се разпоредятъ само ако искатъ за изпълнението единъ влѣзълъ въ сила законъ, което би било равносилно да може единъ министъръ да замѣнява всѣкога единъ законъ съ свое, дори отъ Министерския Съвѣтъ и отъ Княза утвърдено, рѣшение, нѣщо недопустимо прѣдъ видъ и на чл. 47 отъ конституцията?“

Това е, г-да прѣдставители, моето запитване, което, както виждате, съдържа и мотивитѣ. Азъ нѣма да подражая г. г. говорившитѣ по първото запитване, което днеска бѣше прѣдметъ на разискване, защото въ такъвъ случай ние дѣйствително бихме оприличили нашето Народно Събрание на говорилница. Азъ мисля, че ние сме длѣжни всѣкога, като членове на това Събрание, да почитаме наредбитѣ, пазени въ всѣка парламентарна страна, дѣто уважаватъ повече отъ насъ парламентарния редъ, именно да говоримъ винаги само по она въпросъ, който е прѣдметъ на разискване, а не и по въпроси, които не сѣ поставени на дневенъ редъ за съвѣщанието ни по тѣхъ и да вземаме по тѣхъ нѣкое рѣшение. Прѣди всичко, азъ не мога да не констатирамъ, че ние не напълно съгласно правилника разгледваме запитванията. Направили сме мъртва буква послѣдната алинея на чл. 62 на правилника за вътрѣшния редъ на Народното Събрание. Наредбата на тоя членъ, както знаете, е: щомъ се прочете въ едно засѣдание запитването, което се е направило, изслушва се незабавно единъ отъ членоветѣ на правителството и се опрѣдѣля деня, въ който ще се разисква запитването. И така, още на 28 октомврий, текущата 1902 г., трѣбваше, ако искахме да почитаме напълно правилника, слѣдователно и себе си, да опрѣдѣлимъ

деня за разглеждане на настоящето запитване. Моето запитване, г-да народни прѣдставители, има за прѣдметъ не полезността или врѣдителността на въпросния издаденъ у насъ най-формално законъ, който нарежда, щото околийскитѣ началници да се обличатъ съ гражданско облѣкло и да носятъ само отличителенъ служебенъ бѣлѣгъ. Такъвъ въпросъ тукъ не е на дневенъ редъ и затуй по тоя въпросъ нѣма да говоря, и струва ми се, че ще бѣде правъ и г. Министърътъ на Вжтрѣшнитѣ Работи, ако и той по тоя въпросъ не говори — впрочемъ, той говори вече по тоя въпросъ. Ако г. министърътъ рече да говори по тоя въпросъ въ отвѣта, който ще даде на запитването ми, именно за полезността или врѣдителността на въпросния законъ, който той е суспендиралъ, азъ си запазвамъ правото да говоря зарадъ това, като прѣдизвиканъ, въпрѣки убѣждението ми, че не трѣбва да се говори въ случая, освѣнъ по прѣдмета на запитването. (Ф. Симидовъ: Вчера нали се говори?) Г-нъ Симидовъ, Вие бждѣте добри да послушате малко! Ние, г-да прѣдставители, не живѣемъ въ аномални врѣмена. Нова ера у насъ е настѣпила не вече отъ вчера; това се възвѣсти даже отъ висотата на Княжеския прѣстолъ. И тѣй, сега не можемъ да се криемъ задъ старата мѣдростъ: спасението на отечеството е най-врховниятъ законъ; не можемъ да казваме, че, защото интереситѣ на отечеството сж въ опасностъ, затуй ще управляваме по наше вжтрѣшно убѣждение. Менѣ ми се струва, че, ако искамъ да подражавамъ г. Такева, азъ ще направя доста текстове, които ще вѣвра въ очитѣ — да ме извините за това изражение — на много отъ господата на властующата партия, които тукъ осждиха покойния Стамболовъ по запитването, което му се бѣ направило относително интернирания. Тѣй като сега не сме въ смутни врѣмена, налага ни се гражданската длѣжностъ да настояваме, щото тази страна да се управлява вече строго по законитѣ, които си тя създава; иначе каква смисълъ има, г-да прѣдставители, да прави закони Народното Събрание? Или имате намѣрение, нѣкои си господа отъ васъ, да дискредитирате това скжпоцѣнно право, което ни е дадено, за жалостъ, а не си е извоювалъ самъ народътъ; немѣ искате да намрази народътъ това свое право и да настѣпнатъ у насъ реакционни врѣмена? Менѣ ми се струва, че ние трѣбва да милѣемъ и скжпимъ много това скжпоцѣнно право на българския народъ и да правимъ, да струваме, щото сѣ повече и повече да залѣва въ народа мисълъта, че това право е за него много голѣмо право, право, което като му се отнеме, той нѣма да бѣде вече народъ такъвъ, каквито трѣбва да бждатъ народитѣ въ днешнитѣ врѣмена, именно да си кове самъ щастieto, именно да си нарежда самъ работитѣ, именно да бѣде врховенъ распоредителъ на своитѣ скдбини. Като е така, какъ ние ще оправдаемъ потѣпкването на тоя или она законъ, дѣйствующъ у насъ? Менѣ ми се струва, че не можемъ по никакъвъ начинъ, особено въ едно

нормално врѣме, да оправдаемъ нарушението на кой да е законъ, не само затова, защото старата мѣдростъ, която наведе г. Такевъ: „лошъ законъ но законъ“, сир. че трѣбва безъ друго да се уважава, да се изпълнява всѣки законъ, докогато е той въ сила, е вѣрна, но и защото, както е казалъ единъ, законитѣ трѣбва да бждатъ като най-якитѣ зидове, о които трѣбва да си счупватъ главитѣ всички, които ги тѣпчатъ или прѣстѣпватъ. Както и да е, да бѣше аномално врѣме, иди-дойди, по ние сме, както казахъ, въ нова епоха, ние сме въ едно врѣме, въ което не може да се оправдае съ нищо, положително съ нищо, потѣпкването, или прѣстѣпването, или спирането, или суспендирането на който и да е законъ, който си е създалъ българския народъ. У насъ много ясно е наредено, че ние трѣбва да се управляваме по законитѣ, които се изработватъ отъ Народното Събрание, разбира се, слѣдъ утвърждението имъ отъ Държавния Глава, постоянниятъ прѣдставителъ на народа. У насъ въ видъ на изключение е наредено въ чл. 47 на конституцията да могатъ да се суспендиратъ врѣменно нѣкои закони и да се издаватъ врѣменно нѣкои наредби, които да иматъ сила на законъ, стига съ тѣхъ да не се налагатъ на народа данѣци. Това врѣме е, когато се намира страната или частъ отъ нея въ опасностъ, когато страната се заплашва отъ вжтрѣ или отвнѣ. Можете ли да покажете нѣкакъвъ такъвъ признакъ, който да оправдава прѣстѣпването или суспендирането на който и да е законъ у насъ, откогато се възвѣсти отъ висотата на прѣстола, че нова ера е настѣпила? Азъ не зная такова нѣщо. Ако знаете, кажете ни да поспоримъ.

Г-нъ Министърътъ на Вжтрѣшнитѣ Работи, навѣрно, като втори мотивъ, за да не изпълни закона, ще наведе наредбата на чл. 50 отъ конституцията. Тая наредба, г-да народни прѣдставители, както знаете, гласи: „Разпореждания, за да се въведе единъ законъ въ дѣйствиe и да се взематъ потребнитѣ за това мѣрки, зависятъ отъ изпълнителната властъ“, и чл. 160 отъ конституцията, който казва, че министритѣ изпълняватъ законитѣ — „Изпълняването на законитѣ се поржчва на врховни управителни уредби, които се наричатъ министерства“. Тѣзи два члена, взети въ свръзка, даватъ ясно да се разбира, че въ първия членъ думата „зависятъ“ не може да се тълкува тѣй, както би желалъ да я тълкува нѣкой министъръ сегашенъ, бивши или бждещи. Не може това. Вие знаете колко сж строги въ другитѣ страни законодателитѣ по отношение на въпроса, отъ кога влиза въ сила единъ законъ. Вие знаете, че напр. въ Франция обнародва ли се законътъ въ държавния имъ вѣстникъ, 24 часа минатъ ли се, за всѣки парижанинъ, челъ или не челъ закона, прочелъ го или не го прочелъ, законътъ е задължителенъ. Вие знаете и други страни съ парламенти, като нашата, че сж наредили съ специаленъ законъ, кога да влиза въ сила извѣстенъ законъ. И ние би трѣбвало такова нѣщо да прие-

мемъ, за да се не случватъ такива работи, които сега ставатъ; да опрѣдѣлимъ съ единъ законъ, отъ кой денъ да влизатъ у насъ законитѣ въ сила, ако въ самия законъ за туй би нѣмало наредба. У насъ, като нѣмаме такъвъ законъ, при всичко че Върховниятъ Касаціоненъ Сѣдъ не веднажъ се е произнесълъ, че всѣки законъ става у насъ изпълнителенъ, щомъ се обнародва въ „Държавенъ Вѣстникъ“, което трѣбва да се разбира тогана, като държавниятъ вѣстникъ, въ който законътъ е обнародванъ, достигне у тоя или она градъ, у това или онова село. Като е така, не може освѣнъ да се разбира, че веднажъ одобренъ ли е отъ Държавния Глава, законътъ, който е създало Народното Събрание, санкциониранъ ли е по установения редъ отъ Държавния Глава, въ най-късо врѣме, въ най-непродължително врѣме законътъ трѣбва да се обнародва и да се приложи отъ надлежния министъръ въ дѣйствиe, ако не иска послѣдниятъ да се не счита, че той е прѣстѣпилъ наредбитѣ на конституцията, че става отговоренъ за нарушение на конституцията, защото министърътъ тогава става законодателъ. Защото да спрешъ изпълнението на единъ законъ, то значи да бездѣйствувашъ най-малко. У насъ въ общия наказателенъ кодексъ, ако и да не е прѣдвидено като специално прѣстѣпление бездѣйствието на чиновницитѣ, има такава нѣщо въ военно-наказателния законъ. Впрочемъ, за министритѣ нашиятъ законодателъ е много строгъ. Великиятъ законодателъ, отъ 1879 г., като е постановявалъ за политическата отговорност на министритѣ, искалъ е нѣкакъ да бѣде по-ограниченъ, да бѣде тя за по-малки грѣшки, а не и за по-големѣ грѣшки, стига да не сѣ прѣдвидени като прѣстѣпно дѣяние въ наказателнитѣ закони, какъвто е и нашиятъ специаленъ законъ за министритѣ. Нашиятъ законодателъ, казвамъ, въ 1879 г. е направилъ нѣщо, отъ което се разбира, че не е искалъ българската държава да бѣде парламентарна държава въ класическа смисълъ, а нѣкакъ си въ по-друга смисълъ. Туй го изваждамъ главно отъ съдържанието на чл. 155 отъ конституцията, дѣто е казано: „Народното Събрание може да прѣдава министритѣ на сѣдъ за измѣна на отечеството или на Княза, за нарушение на конституцията, за прѣдателство или нѣкаква врѣда причинена на Княжеството за лична полза.“ Тритѣ думи въ този членъ „за нарушение конституцията“ нашиятъ законодателъ отъ 1879 г. ги е турилъ, споредъ моето разумѣние, за да отиватъ министритѣ по-лесно на скамейката на подсѣдимитѣ и, слѣдователно, да се има повече гаранция, че ще се управлява народътъ напълно по законитѣ, които си създава чрезъ своитѣ избраници. Ако да искаше нашиятъ законодателъ да се даватъ подъ сѣдъ министритѣ на углавенъ сѣдъ само за извѣстни работи, той не щѣше да тури и тия думи въ чл. 155, а щѣше да редактира чл. 155 просто така: „за прѣстѣпни дѣяния министритѣ се даватъ подъ сѣдъ по установения специаленъ законъ за сѣденето имъ“;

но нашиятъ законодателъ е искалъ, щото за всѣко нарушение на конституцията, което е съществено разбира се, да се прѣдаватъ министритѣ на сѣдъ. Г-нъ Шивачевъ одевѣ говори за букви, а пъкъ менѣ ми се чини, че не може да се говори за тъмнатата на единъ законъ, когато е той ясенъ, когато законътъ не търпи тълкувания, поради изричния неговъ текстъ. Когато е изриченъ текстътъ, когато е казано въ закона много ясно това, което е искалъ законодателътъ да каже, тогава за какви букви може да се говори? Така щото, азъ намирамъ, че г. Никола Шивачевъ, почитаемиятъ народенъ прѣдставителъ отъ Анхиало, бѣше много кривъ като възразяваше на нашия колега г. Такевъ, че той се държалъ о буквата на закона. Г-нъ Такевъ не се държеше само въ буквата, но и въ духа, въ смисѣла на закона. Азъ бѣхъ длъженъ тия послѣдни думи да изтъкна, защото вчера или завчера г. Министърътъ на Вътрѣшнитѣ Работи ме упрекна, ме порица, дѣто азъ съмъ споменвалъ въ своего запитване и нарушения на конституцията или работи подлежащи на обсъждане отъ държавния сѣдъ на българската държава. Азъ не съмъ кривъ за това, че нашиятъ законодателъ въ 1879 г. е наредилъ, за нарушение на конституцията министритѣ да се прѣдаватъ на сѣдъ. За жалостъ, министритѣ всѣкога не отговарятъ углавно, нито даже само политически, защото, както и въ други много парламентарни страни, често се гласува, че бѣлото е черно и обратно, и тѣй нѣкои министри избѣгватъ да бѣдатъ дадени подъ сѣдъ. Но сега, когато ние имаме нѣколко бивши министри дадени подъ сѣдъ затова, че нарушили конституцията, и когато ние сме гласували да ги прѣдадемъ на сѣдъ, менѣ ми се струва, ние трѣбва да бѣдемъ строги и къмъ насъ, а така също да не ни е криво, ако ни говорятъ, че сме нарушили конституцията. А пъкъ да кажешъ у насъ думитѣ: „ти си нарушилъ конституцията“, е равно да кажешъ: „ти си извършилъ прѣстѣпление“, защото чл. 155 на основния ни законъ счита за прѣстѣпление и простото нарушение на конституцията.

Г-да народни прѣдставители, азъ мисля, че се изказахъ достатъчно ясно по работата. Прѣдметътъ на моята интерпелация е едно дѣйствиe на почитаемия Министъръ на Вътрѣшнитѣ Работи. Законно ли е това негово дѣйствиe или не? Азъ твърдя, че неговото дѣйствиe е беззаконно, и затуй, ако той рече, както казахъ, да ми говори, че законътъ не трѣбвало да се прилага, защото у насъ околийскитѣ началници трѣбвало да носятъ униформа и саби, азъ го моля да остави туй настрана, за да не вземамъ втори пътъ думата. Нека благоволи да се огранича само на прѣдмета, именно, можемъ ли ние да оставимъ българската изпълнителна властъ тѣй широко да прилага или да разбира чл. 50 отъ конституцията. Ако вие разбирате така, ако вие приемете едно такова разбиране на чл. 50 отъ конституцията, вие ще ударите великия печатъ за вършене и занепрѣдъ

много велики беззакония и да оставатъ неизпълнени най-полезнитѣ, по разбирането на Народното Събрание, закони. Министерътъ ще казва: вие гласувахте закона, но отъ насъ зависи, кога да го приложимъ въ изпълнени; ние намѣрваме, че е за благо на отечеството, на държавата той законъ да се не изпълнява, ако и да е изработенъ отъ Народното Събрание и утвърденъ отъ Държавния Глава, или намираме поне да отложимъ изпълнението му за догодина, както е ставало у насъ съ различни закони, или поне за нѣколко мѣсеца. Азъ мисля, че правена е голѣма грѣшка съ отлагането изпълнението на гласувани закони. И тъй, ще извършимъ едно прѣстѣпление, разбира се правствено, ако узаконимъ една такава практика. И затуй азъ ви моля да гласувате слѣдующия дневенъ редъ: „Народното Събрание като намира, че Министерътъ на Вътрѣшнитѣ Работи за въвеждане въ дѣйствиѣ закона за измѣнение чл. 55 отъ закона за полицията е билъ длъженъ въ възможно по-кратко врѣме слѣдъ обнародването на закона въ „Държавенъ Вѣстникъ“ отъ 12 мартъ 1902 г. да опрѣдѣли отличителенъ служебенъ бѣлѣгъ, който да носятъ околийскитѣ началници, облѣчени въ гражданско облѣкло — минава на дневенъ редъ.“ Че почитаемото правителство въ днешния съставъ не е имало добрата воля да приложи този законъ, явствува отъ това обстоятелство, че законътъ е само отъ 3—2½ реда, членъ единственъ. (Чете.) „Въ чл. 55 отъ закона за полицията думитѣ „както и околийскитѣ началници“ се изхвърлятъ.“ Нема е трѣбвало, г-да прѣдставители, да се мине онова врѣме, което е пропуснато отъ г. Министра на Вътрѣшнитѣ Работи, да се мине именно отъ 23 декемврий 1901 г. до 6 мартъ 1902, та чакъ тогазъ да се поднесе докладътъ на Държавния Глава да подпише указа за санкционирането на закона? Законътъ се е позабавилъ даже и съ обнародването, но само четири дена, защото, наистина, отъ Министерството на Вътрѣшнитѣ Работи доклѣ отиде въ Държавната печатница този законъ, най-малко, по българския бюрократизъмъ, четири дена трѣбвало е да се минатъ.

Азъ свършвамъ, г-да народни прѣдставители, и бихъ желалъ да ми се отговори по такъвъ начинъ, щото да не взимамъ втори пътъ думата. Втори пътъ не бихъ взелъ думата, освѣнъ ако не бѣда прѣдизвиканъ.

Министъръ А. Людскановъ: Г-да народни прѣдставители, тъй като г. Мирски минава за единъ отъ старитѣ и почтени парламентарни дѣатели, азъ мислѣхъ, че това си качество щѣше да прояви днесъ именно по поводъ на тази интерпелация и да не стане причина да загубимъ повече отъ ½ часъ, защото онзи денъ, при разискванията по бюджета на Министерството на Вътрѣшнитѣ Работи, ако се разпрострѣхъ по този въпросъ повече, то не бѣше за друго, а бѣше съ цѣлъ още тогава да се обяснимъ по този въпросъ — което бѣше по поводъ пи-

тането на г. Такева за сжщото — и за да избѣгнемъ днесъ разискванията по него. Виждамъ, за голѣмо мое съжаление, че почтениятъ г. Мирски не е намѣрилъ достатѣченъ мой отговоръ. И азъ туй не го отдавамъ на нѣкаква цѣлъ да иска той съ това да ни подвежда подъ сждъ, а прѣдполагамъ, че е за да се обяснятъ чл. чл. 50 и 117 отъ конституцията. Поне азъ така тълкувамъ неговата цѣлъ, и намирамъ въ това отношение едно благородно намѣрение. Дългата интерпелация на г. Мирски се свежда къмъ два въпроса, които той задава. Първиятъ е: защо азъ, или моя прѣдшественикъ, безразлично, защо Министерътъ на Вътрѣшнитѣ Работи късно е разпоредилъ за публикуването на закона и, второ, защо азъ, по неговото разумѣние, и досега не съмъ приложилъ закона.

Прѣди, обаче, да отговоря на първия въпросъ, имамъ да направя една бѣлѣжка по сжществу на въпроса. Прѣдметътъ на разискване е съвсѣмъ простъ; той се касае до измѣнението на чл. 55 отъ закона за полицията, споредъ който както приставитѣ, така и околийскитѣ началници бѣха задължени, имаха задължение да носятъ известна установена униформа и въоръжение. Съ измѣнението, което моятъ прѣдшественикъ прѣдложи и Народното Събрание прие миналата година, въ края на декемврий, туй задължение наложено на околийскитѣ началници се прѣмахна, т. е. освободиха се отъ задължението да носятъ униформа. Това трѣбва да се има прѣдъ видъ, за да пояснимъ по-послѣ, когато отговарямъ на втората частъ отъ неговата интерпелация.

И така по първия въпросъ. По негово разумѣние, г. Мирски казва, че азъ съмъ нарушилъ чл. 50 отъ конституцията, защото не съмъ побързалъ, или моятъ прѣдшественикъ, — безразлично — въ негово врѣме е станало, — защото не съмъ побързалъ да публикувамъ закона въ „Държавенъ Вѣстникъ“. Че законътъ е публикуванъ, за това нѣма споръ. Има споръ само за срока на публикацията. Г-нъ Мирски казва: „на 23 декемврий 1901 г. Народното Събрание се закриваше и г. Министеръ-Президентътъ обяви отъ името на Държавния Глава, че всичкитѣ законопроекти и прѣдложения, вотираны отъ Народното Събрание, сж одобрени отъ Държавния Глава; защо вие отъ 23 декемврий до 6 мартъ проточихте срока за публикуването на закона? И понеже вие сте направили това, нарушили сте чл. 50 отъ конституцията.

Г-да народни прѣдставители! Чл. 50 отъ конституцията, за който спомена г. Мирски, казва едно само. Той ви го чете, нека ми бѣде позволено и менъ да го прочета. Той членъ казва така: (Чете.) „Разпореденията, за да се въведе единъ законъ въ дѣйствиѣ и да се взематъ потребнитѣ за това мѣрки, зависятъ отъ изпълнителната власть“. Обаче какви разпоредения, а най-главно, въ какъвъ срокъ трѣбва да стане това, нийдѣ въ конституцията не се казва. Дотамъ, че нашиятъ прѣдшественикъ по Министерството на Вътрѣшнитѣ Работи,

и то не прѣмъ, г. Радославовъ, за измѣнение на сѣщия законъ отъ полицията, прѣзъ битността му министъръ на Вжтрѣшнитѣ Работи, прокара прѣзъ Народното Събрание измѣнение на сѣщия този законъ за полицията, а чакъ ние, когато дойдохме подиръ Рача Петровъ, който наслѣди Радославова, турихме въ дѣйствиѣ този законъ чрѣзъ публикацията му въ „Държавенъ Вѣстникъ“. Значи, вие виждате отъ това, че понеже нѣма срокъ за туряне въ дѣйствиѣ единъ законъ отъ министра, ако мѣрките за приспособлението на тоя законъ изискватъ повече или по-малко врѣме, може да се продължи турянето му въ дѣйствиѣ. Разбирамъ, че ако нѣма срокъ, то не значи, че трѣбва да се остави въ бездѣйствиѣ единъ законъ гласуванъ отъ Народното Събрание. То ще бѣде негация на въпроса. Ние сме турнали 2 мѣсеца и една недѣля, за да публикуваме закона. Сега, колкото и строгъ да бѣде почтениятъ г. Мирски, азъ не очаквахъ да отиде дотамъ, да ни обвинява въ нарушение на конституцията, понеже прѣдполагахъ, че той като по-опитенъ въ администрацията, който е старъ парламентаренъ дѣятелъ, щѣше да позволи 2 мѣсеца за единъ законъ, за да мине разнитѣ митарства въ канцелариитѣ, докато се утвърди и публикува въ „Държавенъ Вѣстникъ“. Истина, Държавниятъ Глава на 23 декемврий, прѣдъ васъ, при закриване на Камарата, чрѣзъ устата на Първия Министъръ, е съобщилъ на Народното Събрание, че той е одобрилъ всичкитѣ наши мѣроприятия, но вие трѣбва да влезете малко въ сѣщността на работата, да видите, че Държавниятъ Глава изявява своето съгласие по принципъ — самитѣ законопроекти не му бѣха извѣстни въ подробности. Държавниятъ Глава чрѣзъ Министъръ-Президентътъ, който му е докладвалъ устно за гласуванитѣ закони, казалъ е: „можете отъ мое име, въ изпълнение на чл. 118 отъ конституцията, да заявите въ Народното Събрание, че всичкитѣ мѣроприятия взети въ Народното Събрание азъ ги утвърждавамъ“. Това е по принципъ, но поотдѣлно трѣбва на Държавния Глава тия законоположения да се поднесатъ въ извѣстна форма. Прѣди всичко, за да излѣзатъ отъ Народното Събрание тия законопроекти и да дойдатъ въ министерството, трѣбва извѣстно врѣме; отъ тукъ за да се прѣдставятъ на Държавния Глава въ извѣстна форма, и за това се изисква извѣстно врѣме. Подиръ, като ги одобри Държавниятъ Глава, трѣбва да се върнатъ въ министерството и за това се изисква пакъ извѣстно врѣме. И отъ тамъ да отидатъ въ „Държавенъ Вѣстникъ“ пакъ трѣбва врѣме, и въ „Държавенъ Вѣстникъ“, за да се публикуватъ по реда си, пакъ трѣбва врѣме. Моля ви се, подиръ като се закрие една сесия, въ която се гласуватъ разни законоположения по разни министерства, а не само по нашето Министерство на Вжтрѣшнитѣ Работи, много ли е този срокъ отъ два мѣсеца и една недѣля, за да се изпълнятъ тия формалности и да се публикува законътъ? Ето защо азъ намирамъ,

че обвинението на г. Мирски е неоснователно, а то е повече казано така, за да се развие чл. 50 отъ конституцията. И азъ пакъ твърдя, понеже срокъ нѣма опрѣдѣленъ за утвърждаването, а всички, които знаятъ канцеларския редъ, ще признаятъ, че два мѣсеца и една недѣля за публикуването на този законъ не е много, така щото, азъ мисля, че отговорътъ, който дадохъ, ще задоволи г. Мирски.

По-важенъ въпросъ е, обаче, вториятъ, който той повдига. Той казва: добръ, тѣй или инакъ вие публикувахте закона на мартъ, но защо и дондес не отнехте униформата на нѣкои околийски началници, и защото сте продължили срока за носене на тази униформа, вие съ това сте нарушили закона. Азъ и на този въпросъ ще отговоря. Ще освободя г. Мирски да идва на трибуната втори пътъ, като нѣма да разисквамъ въпроса, дали тоя законъ е толкова належащъ; то не е прѣдметъ на нашитѣ разисквания. Обаче азъ и вчера пояснихъ — по-право она день — какво съмъ направилъ. И пакъ се повръщамъ на бѣлѣжката, която направихъ първоначално. Чл. 55 отъ закона за полицията категорически заповѣдваше на околийскитѣ началници, както и на приставитѣ, да носятъ униформа — когато отсега нататъкъ околийскитѣ началници не сж задължени да носятъ униформа. Освобождаваме ги отъ това задължение да носятъ униформа. Това е разпореждането на закона. Какво прави азъ? Азъ твърдя прѣдъ васъ днесъ, и ще го поддържамъ когато щете, че, даже ако бихъ позволилъ днесъ на всички околийски началници да носятъ униформа, азъ не ще съмъ нарушилъ закона, защото задължение азъ не налагамъ на околийскитѣ началници; азъ бихъ могълъ да оставя да носятъ единъ знакъ, какъвто намѣря за нужно, въ извѣстно едно външно проявление, въ знакъ на шапката ли, въ шарфъ ли, както напр. народнитѣ прѣдставители въ Франция иматъ — то е моя работа — толкова повече че така се разбира и законътъ. Мотивитѣ на закона сж два и гласятъ: искаме да не правите задължително носенето на униформата отъ околийскитѣ началници по двѣ съображения: първо, защото униформата се явява за много отъ кандидатитѣ като едно прѣпятствие да приематъ тая служба, за която трѣбва да се подбератъ подобри хора, и второ важно съображение, защото униформата е сѣжно облъкло и при сегашнитѣ заплати, които ние въ скоро врѣме не можемъ да подобримъ, не могатъ да понесатъ тия разходи. Тѣзи сж съображенията. Тѣ сж чисто съображения отъ практическа смисълъ и даже тази материя не трѣбваше да се регулира въ закона. Съ каква униформа азъ ще облѣка началницитѣ, то е въпросъ на единъ правилникъ и неправилно е било турено тукъ въ закона за полицията. Ето защо азъ можехъ и подиръ това ваше рѣшение пакъ да оставя всичкитѣ околийски началници да си носятъ униформата, безъ да наруша този законъ, защото азъ не трѣбваше само да ги задължавамъ; но можехъ да имъ опрѣдѣля, и както докладчикътъ

г. Петъръ Станчевъ на второ четене, когато е станало дълго и широко разискване по въпроса, е казалъ: (Чете.) „Да се приеме така, както бѣше, и че, когато се разглежда законътъ, който ще се внесе по управлението на околийтъ и окръжитѣ, тамъ ще можемъ да прѣвидимъ нова форма ли, знакъ ли за отличие на околийскитѣ началници ще трѣбва да се установи...“ Значи, въ новия законъ, който бѣше внесенъ тогава и който сега е въ Народното Събрание, който, обаче, азъ видоизмѣненъ ще впеса, въ него законъ можемъ пакъ да прѣвидимъ униформа или, може би, нѣкой знакъ.

Но да дойдемъ до сѣщността на работата. Това, което говорихъ, то е единъ видъ академическо разискване. Какво съмъ направилъ, обаче, азъ? Когато се гласува законътъ, азъ пратихъ едно окръжно отъ 13 мартъ до окръжнитѣ управители и имъ казвамъ: (Чете.) „Приетиятъ отъ Народното Събрание прѣзъ послѣдната му редовна сесия законъ за измѣнение чл. 55 отъ закона за полицията е утвърденъ вече отъ Негово Царско Височество Князътъ и вчера е обнародванъ въ „Държавенъ Вѣстникъ“. Като ви съобщавамъ това за свѣдѣние, прѣдлагамъ ви, г-нѣ управителю, да разясните на околийскитѣ началници въ повѣрения вамъ окръгъ, че, като се освобождаватъ отъ униформа и въоръжение, тѣ трѣбва да носятъ прилично на званието си гражданско облѣкло, а въ празнични дни, при тържества, официални посѣщения и приеми, необходимо е да обличатъ черни дрехи (рединготъ), които могатъ да бѣдатъ направени и отъ мѣстенъ платъ. При обиколката по селата добръ е околийскитѣ началници да носятъ сегашната формена шапка (фуражка) съ гербъ, за да бѣдатъ познавани отъ населението, съ което тѣ иматъ толкова много работа. Ония началници, които иматъ здраво формено облѣкло, могатъ да го доизносватъ. Това, обаче, не трѣбва да се продължава по-късно отъ 1 септемврий т. г.“ Давамъ туй разпорѣждане на 13 мартъ и давамъ срокъ докогато околийскитѣ началници да изнесатъ онѣзи по-здрави облѣкла, които ги иматъ, именно до 1 септемврий идущата година. Менѣ ми се струва, здравиятъ разумъ трѣбваше да ми диктува да направя туй, понеже бѣше несправедливо да отнема веднага на всички униформата и да имъ дамъ гражданско облѣкло. Казвамъ: които иматъ здрава още униформа, да я изнесатъ. Обаче приближава да се свърши срокътъ. Нѣколко околийски началници, по-скоро назначени, понеже сѣ си направили униформа не отдавна, заявяватъ въ министерството и казватъ: ние, като назначени наскоро, нашитѣ униформи сѣ още здрави и не можахъ да се изнесатъ до 1 септемврий — молимъ, продължете ни още малко срока. И азъ правя второ разпорѣждане на 22 августъ и казвамъ: (Чете.) „Понеже нѣкои околийски началници сѣ заявили, че форменото имъ облѣкло е още здраво за доизносване, а срокътъ, даденъ съ окръжното подъ № 1.029, е на привършване, съобщавамъ на г. г. окръжнитѣ управители за надлежно разпо-

реждане, че ония околийски началници, които иматъ здраво формено облѣкло, могатъ да го доизносватъ докрая на текущата година“. Азъ казахъ и вчера, че военнитѣ, когато промѣняватъ своята униформа, пакъ даватъ срокъ за изнасяне на облѣклото. Сега поддържамъ прѣдъ васъ, че понеже не е задължителна за началницитѣ униформа, днесъ сѣ останали твърдѣ малко началници, които иматъ униформа, и болшинството имъ — 90% — вече ходи съ граждански дрехи. Това вие можете да го удостовериете, които живѣете между населението. Прѣдъ видъ на туй положение, азъ мисля, че не само не съмъ нарушилъ закона, ами съмъ направилъ мѣрkitѣ за приспособлението му тѣй, както азъ ги разбирамъ и както добръ разбранитѣ интереси и на тѣзи чиновници, които не сѣ богато плащани, изискватъ. Азъ имъ дадохъ единъ срокъ. Нѣкои отъ тѣхъ сѣ хвърлили окончателно облѣклото още на мартъ, други на септемврий и послѣднитѣ 10—15, ако има най-много — и толкова не знаа дали има — ще го хвърлятъ на 31 декемврий.

Това е, което имахъ да кажа на г. Мирски, и вѣрвамъ, че отъ тѣзи обяснения ще остане доволенъ, а неговиятъ дневенъ редъ не мога да го приема, понеже той не отговаря на истинското положение на въпроса.

Прѣседателътъ: Г-нѣ запитвачътъ доволенъ ли е отъ отговора?

К. Мирски: Не съмъ доволенъ. Имамъ да кажа нѣколко думи.

Прѣседателътъ: Кажете.

К. Мирски: Г-да народни прѣдставители! Азъ слушахъ съ голѣмо внимание почитаемия г. Министъръ на Вътрѣшнитѣ Работи дано се убѣдя, че той е напълно невиновенъ, т. е. че не е нарушилъ конституцията, нито за да отговаря политически за това. Но азъ се убѣдихъ само, че той трѣбва да бѣде отговоренъ само политически, а не и углавно. Защото той прочете едно циркулярно, отъ което азъ разбрахъ, че той нѣмалъ зла воля да нарушава конституцията. Съ тоя случай, г-да народни прѣдставители, азъ не мога да не възразя на почитаемия Министъръ на Вътрѣшнитѣ Работи, че криво разбира нашия основенъ законъ, като казва, че въ него не е билъ опрѣдѣленъ срокътъ, кога да се обнародватъ законитѣ. Не чл. 50 е, г-нѣ министри, който нарежда задълженията за да се обнародватъ законитѣ, а чл. 46. Чл. 46 опрѣдѣля срока: слѣдъ като се утвърди законътъ отъ Княза — щомъ у насъ Държавниятъ Глава санкционира закона, — надлежниятъ министъръ е длъженъ въ най-непродължително врѣме да обнародва закона. Колкото се отнася до чл. 50 отъ конституцията, той се отнася въ случая само до тия циркуляри, които Вие сте издали, но които е трѣбвало по-рано да издадете. Азъ отъ всичко това

виждамъ, че Вие сте желали поне да забавите приложението на този законъ, а това не е много похвално.

Прѣседателътъ: Г-нъ Мирски! Отказвашъ ли се отъ дневния редъ?

К. Мирски: Азъ поддържамъ дневния редъ; не се отказвамъ.

Прѣседателътъ: Ще го положи на гласуване. (Гласове: Има да говорятъ други.) Давамъ 5 минути отиди.

(Слѣдъ отиди.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: (Звъни.) Засѣданието се продължава.

П. Шоповъ: Г-да народни прѣдставители! Моля да вдигнемъ засѣданието въ 6 часътъ, за да можемъ всички in corpore да отидемъ въ Двореца да се разпишемъ и съ туй да върнемъ оная визита, която графъ Ламсдорфъ направи на народното прѣдставителство. Часътъ е вече 6 и още повече, че 188 души народни прѣдставители докато се

разпишатъ, ще трае най-малко 2 часа; а ако се продължи засѣданието, ще трѣбва да се продължава разписването на особената поставена книга до 10 часътъ. Ето защо азъ моля г. г. народнитѣ прѣдставители да се съгласятъ да се вдигне засѣданието и веднага in corpore да отидемъ въ Двореца и се разпишемъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Полагамъ на гласуване прѣдложението на г. Шопова и моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Дневниятъ редъ е опрѣдѣленъ — ще бѣдатъ бюджетитѣ, както сѣ днесъ написани, и на първо мѣсто бюджетътъ на Търговията и Земледѣлието. (И. Пецовъ: Искамъ думата.) Г-нъ Пецовъ, дневниятъ редъ е опрѣдѣленъ, както е.

Я. Забуновъ: Да се тури на второ четене измѣнението на търговския законъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Добръ. Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 5 ч. и 45 м.)

Прѣседателъ: Д. Цанковъ.

Подпрѣседатели: { **А. Франгя.**
Д-ръ А. Ходжевъ.

Секретаръ: Д. Филовъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гължбовъ.